

The Role of Social Interactions and Economic Well-Being in Shaping a Happy City in Informal Settlements of Tabriz Metropolis

Iraj Teimouri¹ | Maryam Najafaliilu² | Ali Oskouee Aras³

1. Corresponding Author, Associate Professor, Department of Urban and Regional Planning, Faculty of Planning and Environmental Sciences, University of Tabriz, Tabriz, Iran. E-mail: iraj-teymuri@tabrizu.ac.ir
2. PhD Candidate, Department of Urban and Regional Planning, Faculty of Planning and Environmental Sciences, University of Tabriz, Tabriz, Iran. E-mail: m.najafaliilu@gmail.com
3. PhD Candidate, Department of Urban and Regional Planning, Faculty of Planning and Environmental Sciences, University of Tabriz, Tabriz, Iran. E-mail: ali.oskouee.aras@tabrizu.ac.ir

Article Info

Article type:

Research Article

Article history:

Received: 2 May 2025

Revised: 15 July 2025

Accepted: 19 July 2025

Published: 10 May 2026

Keywords:

Happy City,
Social Interactions,
Urban Environmental Quality,
Economic Well-Being,
Informal Settlements,
Tabriz Metropolis.

ABSTRACT

The rapid growth of urbanization and the increasing population of informal settlements have made attention to psychological well-being and urban quality of life an inevitable necessity. The social, economic, and environmental challenges faced by these areas have a direct impact on citizens' mental health and happiness. This study aims to investigate the factors influencing the development of a happy city in the informal settlements of Tabriz metropolis. Methodologically, the research is applied in terms of purpose and descriptive-analytical in terms of nature and approach. Data were collected using a researcher-made questionnaire. A random sampling method was employed, and 410 questionnaires were completed. The collected data were analyzed using structural equation modeling (SEM) in Smart PLS software and further examined through the Sobel test. The findings indicate that variables such as urban environmental quality, access to public spaces, economic status, safety, and social interactions have a significant effect on urban happiness. Moreover, the mediating variables of social interaction and perceived well-being played a critical role in reinforcing these effects. The Sobel test revealed that safety and economic conditions can significantly enhance citizens' happiness through the creation of a sense of well-being and positive social engagement. The results underscore that achieving a happy city requires a multidimensional and integrated approach that simultaneously considers social, economic, and environmental factors. Policy-making aimed at improving the quality of life in informal settlements should focus on strengthening public spaces, enhancing safety, improving economic conditions, and upgrading social infrastructure to make meaningful strides toward a happier and more sustainable urban future.

Cite this article: Teimouri, I., Najafaliilu, M., & Oskouee Aras, A. (2026). The Role of Social Interactions and Economic Well-Being in Shaping a Happy City in Informal Settlements of Tabriz Metropolis. *Journal of Geography and Planning*, 30(96), 249-269. <http://doi.org/10.22034/gp.2025.67086.3397>

© The Author(s).

DOI: <http://doi.org/10.22034/gp.2025.67086.3397>

Publisher: University of Tabriz.

Introduction

In recent years, rapid urbanization and the consequent expansion of informal settlements have posed significant challenges to urban quality of life worldwide, particularly in large metropolitan areas. Informal settlements, often characterized by inadequate infrastructure, economic hardship, lack of social services, and insufficient urban planning, represent some of the most vulnerable and underserved urban communities. These conditions contribute to diminished levels of satisfaction, safety, and overall well-being among residents, which, in turn, threatens the sustainable development of cities. In this context, multiple factors influence the quality of life and residents' sense of happiness within informal settlements, with social interactions and economic welfare emerging as two pivotal and interrelated determinants. Social interactions encompass the frequency and quality of interpersonal relationships, the presence of supportive networks, mutual trust, and local collaboration, all of which foster a sense of belonging and strengthen social capital. Economic welfare, on the other hand, refers to the state of income, employment stability, access to financial resources, and perceived economic security, which directly impact mental health, life satisfaction, and individual capabilities. Understanding the combined and individual effects of these two factors on the formation of a "happy city" is critical, as it provides valuable insights for crafting effective urban development policies aimed at enhancing residents' well-being in informal neighborhoods. The primary objective of this research is to conduct a comprehensive and rigorous analysis of the roles and interactions of social interactions and economic welfare in shaping the indicators of a happy city within the informal settlements of the northern district of Tabriz metropolitan area. This study aims to empirically elucidate, through advanced conceptual models and statistical tools, the mechanisms by which these two variables influence the levels of happiness and quality of life in informal urban environments. Furthermore, the research seeks to address fundamental questions concerning how social and economic factors interplay and their respective contributions to improving psychological, social, and economic conditions of residents in informal settlements. Ultimately, the findings of this study intend to assist policymakers, urban planners, and local authorities in developing targeted and effective strategies to enhance quality of life, foster community attachment, and promote happiness within these marginalized urban areas.

Materials and Methods

This study employs an applied research design with a descriptive-analytical and correlational approach. The data collection instrument consisted of a structured and standardized questionnaire, which measured key variables related to social interactions, economic welfare, and happiness indicators. The research population included all residents of informal settlements in the northern district of Tabriz metropolitan area. Sample size was determined using Cochran's formula, with a 95% confidence level and an acceptable margin of error, resulting in a sample of 410 respondents. A purposive sampling technique was adopted based on predetermined inclusion criteria to ensure a representative and valid sample. Data were analyzed using the statistical software packages SPSS and SmartPLS. Analytical procedures included reliability and validity testing, descriptive statistics, and structural equation modeling (SEM) to assess both direct and indirect relationships among study variables. Construct validity was confirmed through confirmatory factor analysis (CFA), and reliability was verified using Cronbach's alpha coefficients. The SEM results provided a deeper understanding of the mediating roles of social interactions and economic welfare in shaping happiness indicators within informal settlements.

Results and Discussion

The present discussion is grounded in the empirical findings of this research, which demonstrate that both social interactions and economic welfare significantly contribute to the formation of a happy city within informal settlements. Structural equation modeling revealed that social interactions enhance social capital, mutual trust, and local cooperation, which play a critical role in increasing life satisfaction and a sense of belonging among residents. These findings align with existing literature highlighting interpersonal relationships and supportive networks as foundational pillars of social structure that reduce psychological stress and enhance mental security. Economic welfare, on the other hand, emerged as a fundamental variable that improves quality of life by alleviating financial pressures, expanding employment opportunities, and increasing economic security. This result corroborates prior studies that identify economic stability and sufficient income as key drivers of mental health and overall life satisfaction. Importantly, economic welfare and social interactions do not function independently but interact synergistically, with the positive combination of these two variables exerting a stronger influence on happiness indicators. The discussion further suggests that unidimensional policies focusing solely on either economic or social factors are insufficient to meet the complex needs of informal settlements. Hence, comprehensive urban planning strategies that simultaneously promote economic infrastructure development and opportunities for social engagement are essential. The creation of accessible public spaces, cultural and social activities, and economic empowerment programs must be designed in concert to improve the

environmental, psychological, and social conditions conducive to the emergence of a happy city. Finally, this research underscores the critical need to pay special attention to marginalized communities in urban development policies. It also recommends that future research consider additional variables such as cultural factors, gender, and age to deepen the understanding of quality-of-life dynamics in informal settlements.

Conclusion

The results indicate that both social interactions and economic welfare exert significant direct and indirect effects on the enhancement of happiness indicators in informal settlements. Structural equation modeling revealed that social interactions enhance social capital, mutual trust, local cooperation, and community cohesion, thereby increasing residents' life satisfaction and happiness levels. These findings underscore the importance of strengthening social bonds and support networks to reduce tensions, improve psychological security, and foster a sense of belonging within marginalized urban communities. Simultaneously, economic welfare emerged as a fundamental variable influencing quality of life by alleviating financial pressures, expanding employment opportunities, and increasing economic security, which, in turn, contribute to improved mental health and optimistic outlooks for the future. This study further demonstrated that social interactions and economic welfare act as key mediators that modulate and amplify the effects of environmental and economic factors on happiness indicators. Therefore, integrated development programs that simultaneously promote social capital and economic well-being can effectively improve conditions in informal settlements and elevate residents' happiness and satisfaction. The study recommends that policymakers and urban managers adopt a holistic and integrated approach that not only improves physical and economic infrastructure but also actively fosters social interactions and support networks. Creating accessible public spaces, facilitating social and cultural activities, expanding sustainable employment opportunities, and delivering effective welfare services are critical steps in this direction. Moreover, further research on the impact of social and economic factors on quality of life in informal settlements across different regions would deepen scientific understanding and strengthen urban management policies. Ultimately, such efforts can lead to the creation of happier, more sustainable, and resilient cities for vulnerable urban populations, contributing to comprehensive development and social equity.

Keywords: Happy City, Social Interactions, Urban Environmental Quality, Economic Well-Being, Informal Settlements, Tabriz Metropolis.

نقش تعاملات اجتماعی و رفاه اقتصادی در شکل گیری شهر شاد؛

مورد مطالعه سکونتگاه‌های غیررسمی کلانشهر تبریز

ایرج تیموری^۱، مریم نجف علیلو^۲، علی اسکوئی ارس^۳

۱. نویسنده مسئول، دانشیار، گروه برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای، دانشکده برنامه‌ریزی و علوم محیطی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران.

رایانامه: iraj-teymuri@tabrizu.ac.ir

۲. دانشجوی دکتری، گروه برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای، دانشکده برنامه‌ریزی و علوم محیطی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران.

رایانامه: m.najafaliilu@gmail.com

۳. دانشجوی دکتری، گروه برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای، دانشکده برنامه‌ریزی و علوم محیطی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران.

رایانامه: ali.oskouee.aras@tabrizu.ac.ir

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۲/۱۲

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۴/۲۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۴/۲۸

تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۲/۲۰

کلیدواژه‌ها:

شهر شاد، تعاملات اجتماعی،

رفاه اقتصادی،

کیفیت محیط شهری،

سکونتگاه‌های غیررسمی،

کلان‌شهر تبریز.

رشد سریع شهرنشینی و افزایش جمعیت سکونتگاه‌های غیررسمی، توجه به ابعاد روانی و کیفیت زندگی شهری را به ضرورتی اجتناب‌ناپذیر تبدیل کرده است. مشکلات اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی این محلات، تأثیر مستقیمی بر سلامت روان و شادی شهروندان دارد. پژوهش حاضر با هدف بررسی عوامل مؤثر در شکل‌گیری شهر شاد در سکونتگاه‌های غیررسمی کلان‌شهر تبریز انجام گردید. روش تحقیق بر اساس هدف، کاربردی و از نظر ماهیت و روش، توصیفی-تحلیلی است. از پرسشنامه محقق‌ساخته برای گردآوری داده‌ها استفاده شد. نمونه‌گیری تصادفی و تعداد ۴۱۰ پرسشنامه در این پژوهش تکمیل گردید. داده‌های جمع‌آوری‌شده با استفاده از معادلات ساختاری در محیط نرم‌افزار (Smart PLS) و سپس از طریق آزمون سوبل تحلیل شدند. یافته‌های پژوهش نشان داد که متغیرهایی همچون کیفیت محیط شهری، دسترسی به فضاهای عمومی، وضعیت اقتصادی، امنیت و تعاملات اجتماعی تأثیر معناداری بر شاخص شادی شهری دارند. همچنین، متغیرهای میانجی تعاملات اجتماعی و احساس رفاه نقش مهمی در تقویت و اثرگذاری ایفا کردند. آزمون سوبل مشخص کرد که امنیت و ویژگی‌های اقتصادی، از طریق ایجاد احساس رفاه و تعاملات اجتماعی مثبت، می‌تواند سطح شادی شهروندان را به‌طور قابل‌توجهی افزایش دهند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که رسیدن به شهر شاد نیازمند رویکردی چندبعدی و یکپارچه است که در آن عوامل اجتماعی، اقتصادی و محیطی به‌صورت همزمان مورد توجه قرار گیرند. سیاست‌گذاری برای بهبود کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های غیررسمی باید بر تقویت فضاهای عمومی، افزایش امنیت، بهبود شرایط اقتصادی و ارتقای زیرساخت‌های اجتماعی متمرکز شود تا گامی مؤثر در جهت دستیابی به شهری شاد و پایدار برداشته شود.

استناد: تیموری، ایرج؛ نجف علیلو، مریم؛ و اسکوئی ارس، علی (۱۴۰۴). نقش تعاملات اجتماعی و رفاه اقتصادی در شکل‌گیری شهر شاد؛ مورد مطالعه سکونتگاه‌های

غیررسمی کلانشهر تبریز. *جغرافیا و برنامه‌ریزی*، ۳۰ (۹۶)، ۲۶۹-۲۴۹.

<http://doi.org/10.22034/gp.2025.67086.3397>

© نویسندگان.

ناشر: دانشگاه تبریز.

مقدمه

بر اساس آمار بانک جهانی، جمعیت جهان طی سه دهه گذشته رشد بیش از دو برابری و رشد ۳/۵ برابری برای شهرنشینی را تجربه کرده است (قنبری و همکاران، ۱۴۰۳: ۱۹۶). گزارش‌های رسمی تخمین می‌زنند که ۶۸ درصد از کل جمعیت جهان تا سال ۲۰۶۰ در شهرها زندگی خواهند کرد (حکیمی و همکاران، ۱۴۰۳: ۳۴۶) و این در حالی است که در حال حاضر نیز بیشترین رشد شهری در کشورهای در حال توسعه رخ می‌دهد؛ جایی که میانگین سالانه افزایش جمعیت چهار برابر بیشتر از کشورهای توسعه‌یافته است (پروین‌زاد و همکاران، ۱۴۰۲: ۱۴). این روند فزاینده شهرنشینی، به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه، در کنار مسائل کالبدی و زیربنایی، سبب بروز و تشدید انواع آسیب‌های روانی و اجتماعی شده است؛ به‌طوری‌که امروزه در بازاندیشی مفاهیم و مسائل نوین شهری، توجه به بدن‌های واقعی و بیماری‌های روانی‌ای که در بستر محیط‌های شهری شکل می‌گیرند، ضرورتی انکارناپذیر تلقی می‌شود. در این میان، تشدید اختلالاتی نظیر افسردگی، اضطراب، استرس و ناامیدی را می‌توان از چالش‌های اصلی کلان‌شهرها دانست؛ چالش‌هایی که در شهرهای مختلف دنیا، از جمله کلان‌شهر تبریز، به‌ویژه در سکونتگاه‌های غیررسمی و محلات فقیرنشین، نمود عینی و فزاینده‌ای یافته‌اند (رز و جرال^۱، ۱۴۰۲: ۱۳۰). شادی؛ از اواخر قرن بیستم به‌عنوان یکی از مهم‌ترین ارکان کیفیت زندگی در فضاهای شهری مطرح شده و توجه روزافزون متخصصان و برنامه‌ریزان شهری را به خود جلب کرده است (جمشیدی و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۵). باتوجه به ماشینی شدن زندگی، افزایش جمعیت شهرنشین، کوچک شدن ابعاد خانه‌ها، افزایش افسردگی و مشکلات روحی در شهرهای مختلف جهان و کشور ما و مسائلی از این دست ... اهمیت این موضوع روز به روز بیشتر می‌شود. هدف شهر شاد ایجاد محیطی است که در آن کیفیت زندگی، رفاه و شادی ساکنان از طریق دسترسی به فضاهای عمومی، امکانات حمل‌ونقل پایدار و سیاست‌های شهری که عدالت اجتماعی و زیست‌پذیری را در نظر می‌گیرند، ارتقاء یابد (بالاس^۲، ۲۰۱۳: ۴۲؛ لوو^۳، ۲۰۲۱: ۲۰). شهر شاد باید شرایطی فراهم کند که باعث تقویت سلامت جسمی و روانی شهروندان، ارتقای سلامت اجتماعی، و بهبود کیفیت زندگی شود. این هدف می‌تواند با ایجاد فضاهای عمومی مناسب، تقویت زیرساخت‌های اجتماعی، مدیریت کارآمد شهری، عدالت اجتماعی و توجه به نیازهای فرهنگی و روانی شهروندان حاصل شود (جمشیدی و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۹). از طرفی ارتقای کیفیت زندگی، تاب‌آوری اجتماعی و سرمایه اجتماعی در سکونتگاه‌های غیررسمی، مستلزم شناسایی و تقویت مؤلفه‌های شادی شهری به‌مثابه ابزاری برای توسعه پایدار، کاهش نابرابری و ارتقای انسجام اجتماعی است. سکونتگاه‌های غیررسمی غالباً معلول عواملی چون رشد و توسعه ناموزون و تراکم‌های خارج از اندازه هستند (اسکوئی ارس و آذر، ۱۴۰۲: ۶۸). در قرن بیست‌ویکم، اسکان غیررسمی با گذار از مفهوم سنتی خود، تعریفی نو یافته است؛ به‌گونه‌ای که افزایش بی‌سابقه نرخ تورم در اغلب کشورهای در حال توسعه، کاهش قدرت خرید خانوارها به‌ویژه دهک‌های میانی شهری، و رشد شتابان اجاره‌بهای مسکن، سبب ظهور گروه جدیدی از ساکنان در سکونتگاه‌های غیررسمی شده که در بسیاری از ابعاد، با نسل‌های پیشین مهاجران تفاوت دارند. این دگرگونی جمعیتی را می‌توان به‌مثابه گذار از مهاجرت روستاییان یا ساکنان شهرهای کوچک با درآمد پایین به حاشیه کلان‌شهرها، به‌سوی مهاجرت اقشار دهک‌های متوسط ساکن در همان کلان‌شهرها به مناطق پیرامونی و غیررسمی تعبیر کرد (اسکوئی ارس و همکاران، ۱۴۰۳: ۱۲۹). در حال حاضر آمار رسمی و دقیقی از جمعیت ساکن در سکونتگاه‌های غیررسمی کلان‌شهر تبریز توسط مراجع رسمی (مرکز آمار ایران یا استانداری آذربایجان شرقی) منتشر نشده است اما با توجه به آخرین داده‌های موجود و مطابق با گزارش‌های محلی و پژوهش‌های دانشگاهی (مطالعات صورت‌گرفته در پژوهشکده‌های دانشگاه تبریز و سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان آذربایجان شرقی) جمعیت ساکن در سکونتگاه‌های غیررسمی کلان‌شهر تبریز، بین ۳۵۰۰۰۰ تا ۴۵۰۰۰۰ نفر تخمین زده می‌شود. به‌عبارت بهتر ۲۰ الی ۲۵٪ از جمعیت کلان‌شهر تبریز در این مناطق زندگی می‌کنند (سالنامه آماری استان آذربایجان شرقی، ۱۴۰۳). تفاوت اصلی

1. Rose & Gerald
2. Ballas
3. Loo

پژوهش حاضر با مطالعات پیشین در پرداختن به نقش کنترلی و میانجی‌گرانه متغیرهای تعاملات اجتماعی و رفاه اقتصادی در شهر شاد می‌باشد. همچنین پیشینه مطالعه‌های بررسی شده نشان می‌دهد که موضوع شهر شاد در سکونتگاه‌های غیررسمی کمتر مورد مطالعه و بررسی قرار گرفته است که از هر دو حیث می‌توان این موارد را جزو نوآوری پژوهش حاضر در نظر گرفت.

سکونتگاه‌های غیررسمی کلان‌شهر تبریز به‌طور عمده در چهار پهنه شمال (محلات یوسف‌آباد، سیلاب، سیلاب قوشخانه، احمدآباد، ایده‌لو، اسماعیل‌بقال، لوتی ابراهیم، منبع بزرگ، منبع کوچک، چهل متری، قربانی)، جنوب (محلات آخر مارالان و آخر طالقانی)، شمال‌غرب (پارک بزرگ تبریز) و جنوب‌غرب (محلات لاله و آخماقیه) گسترش دارند. پهنه شمالی سکونتگاه‌های غیررسمی در کلان‌شهر تبریز به‌عنوان بزرگترین پهنه هم به لحاظ جمعیت ساکن و هم به لحاظ وسعت مطرح است که در تقسیم‌بندی ۱۰ گانه مناطق شهرداری کلان‌شهر تبریز در منطقه ۱ و ۱۰ واقع شده، که بیشترین وسعت جمعیت سکونتگاه‌های غیررسمی کلان‌شهر تبریز را شامل می‌شود. از طرفی رشد سکونتگاه‌های غیررسمی در پهنه شمالی کلان‌شهر تبریز، همراه با افزایش مشکلات روانی و تضعیف انسجام اجتماعی، یکی از تهدیدهای جدی برای زیست‌پذیری شهری به‌شمار می‌رود. از سوی دیگر، ظرفیت این محلات برای ارتقاء تعاملات اجتماعی و شکل‌گیری حس تعلق، فرصتی مغفول در برنامه‌ریزی شهری است. پس بنابراین واکاوی شاخص‌های شهر شاد در این مناطق می‌تواند راهگشای سیاست‌گذاری‌های انسانی‌محور و توسعه اجتماعی پایدار در حاشیه‌نشینی شهری باشد. این مهم ضرورت و اهمیت بررسی مولفه‌های شهر شاد در پهنه شمالی سکونتگاه‌های غیررسمی کلان‌شهر تبریز را بیشتر نمایان می‌سازد. از این حیث سوال اصلی پژوهش حاضر این است که تعاملات اجتماعی و احساس رفاه به‌عنوان متغیرهای میانجی در ارتباط با شاخص‌های شهر شاد در سکونتگاه‌های غیررسمی شمال کلان‌شهر تبریز چه تأثیری دارند؟

پیشینه پژوهشی

از زمان ارسطو، شادی دارای دو بعد هدونیا^۱ (لذت) و اودایمونیا^۲ (زندگی خوب) دیده شده است (سماواتی، ۱۴۰۱: ۷). به عقیده افلاطون شادی حالتی است که بین سه عنصر وجودی انسان (قوه عقل، امیال و احساسات) تعادل ایجاد می‌کند (حکمت‌نیا و همکاران، ۱۴۰۰: ۲۴۴-۲۴۵). مفهوم شهر شاد برای نخستین بار در سال ۲۰۱۳ توسط روزنامه‌نگار کانادایی، چارلز مونتگمری^۳ با انتشار کتاب «شهر شاد، دگرگون کردن زندگی‌هایمان از طریق طراحی شهری»^۴ مطرح شد (مونتگمری^۵، ۲۰۱۳: ۱۷). وی در این کتاب بیان می‌دارد که شهرهای ما با جهان در حال تغییر مواجه هستند و دولت‌ها در سراسر جهان بدین نتیجه رسیده‌اند که شهرها نیازمند رقابتی شدن در زمینه‌های مختلفی در مقایسه با ثروت هستند و از طرفی صرفاً قدرت اقتصادی کافی نیست. در نتیجه رتبه‌بندی شهرها در شاخص شهر شاد به‌عنوان ابزاری رقابتی، به توسعه شهرها منجر خواهد شد (نصیری و همکاران، ۱۴۰۳: ۴). شادی در جامعه طیف وسیعی از شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی، فرهنگی و مدیریتی را شامل می‌شود (موسی^۶ و همکاران، ۲۰۱۸: ۱۹۴). در فرهنگ اروپایی - آمریکایی، شادی به‌عنوان یک حالت روحی مثبت در نظر گرفته می‌شود و منوط به حداکثر رساندن ویژگی‌های مثبت انسانی است (جمینی و همکاران، ۱۴۰۰: ۲۰). شادی در فضای شهری عبارت است از برانگیخته شدن هیجان شادی، ایجاد عواطف و احساسات مثبت که از طریق واکنش با کنش‌های محیطی که همان محرک‌های محیط هستند، صورت می‌پذیرد (سجاد مهابادی و مختارزاده، ۱۴۰۱: ۲۲). وینهوون^۷ معتقد است شادمانی نتیجه قضاوت شخصی از میزان مطلوبیت کل زندگی است به نحوی که موقعیت اجتماعی بر آن تأثیرگذار است (حاتمی، ۱۳۹۹: ۱۲۷).

1. Hedonia
2. Eudaimonia
3. Charles Montgomery
4. Happy City: Transforming Our Lives Through Urban Design
5. Montgomery
6. Musa
7. Veenhoven

رادوان^۱ معتقد است که اساساً شادی احساسی است که افراد از محیط درک می‌کنند (اورکی و همکاران، ۱۴۰۱: ۸۹). شهری که زمینه سکونت افراد را فراهم می‌آورد بایستی دعوت‌کننده بوده و محیطی پر شور و نشاط ایجاد کند (حیدرزاده و رفیعی، ۱۴۰۲: ۲۲۶). تمرکز اصلی رویکرد شهر شاد بر زندگی اجتماعی است (جهانی دولت آباد و محمدی، ۱۴۰۲: ۳۲۳). این رویکرد بر پایه توسعه پایدار، انسجام اجتماعی، عدالت اجتماعی و احترام به محیط‌زیست بنا شده است (طهماسبی مقدم و همکاران، ۱۴۰۳: ۴۸). شکل (۱) عوامل تأثیرگذار بر شکل‌گیری شهر شاد را نشان می‌دهد این عوامل در تعریف شاخص شهر شاد در این پژوهش در نظر گرفته شده‌اند.

شکل ۱. عوامل تأثیرگذار بر شکل‌گیری شهر شاد

منبع: مطالعات نگارندگان، ۱۴۰۴.

بررسی مطالعات خارجی نشان می‌دهد که متغیرهایی چون عدالت اجتماعی، کیفیت محیطی، تعاملات اجتماعی و شاخص‌های رفاه در شکل‌گیری شهر شاد نقش دارند. بالاس (۲۰۱۳) با تحلیل تطبیقی در شهرهای اروپایی، عدالت اجتماعی را عامل کلیدی در افزایش کیفیت زندگی و شادمانی معرفی کرده است. در مطالعه‌ای تجربی، فیینی^۲ و همکاران (۲۰۱۴) در کشورهای جزایر سلیمان و وانواتو^۳ (منطقه ملانزی)^۴ با استفاده از رگرسیون چندسطحی، تأثیر مثبت درآمد، اشتغال و مالکیت

1. Radewan

2. Feeny

3. Vanuatu

4. Melanesia

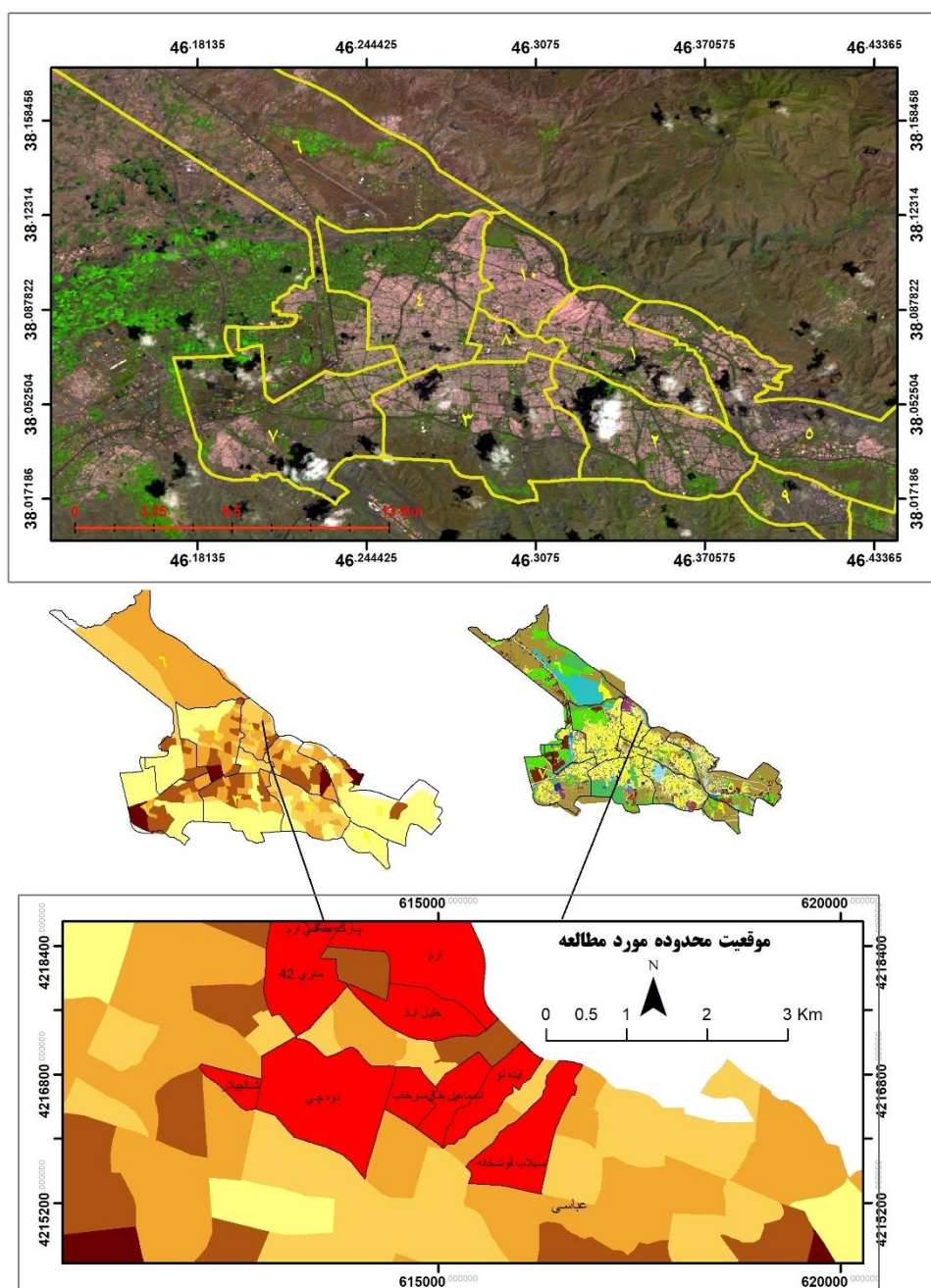
جمعی زمین و تأثیر منفی ناامنی غذایی بر سطح شادی را تأیید کردند. همچنین کرکل^۱ و همکاران (۲۰۱۶) در شهرهای آلمان دریافتند که دسترسی به فضای سبز به‌ویژه برای سالمندان با افزایش احساس شادی همراه است، در حالی که زمین‌های متروکه تأثیر معکوس دارند. از منظر نظری، مونته‌گمری (۲۰۱۳) با تأکید بر طراحی انسانی فضاهای شهری، «شهر شاد» را برآمده از بیش‌فعالی در عرصه طراحی محیط و فراتر رفتن از شاخص‌های صرفاً اقتصادی می‌داند. دی‌فریس^۲ و همکاران (۲۰۲۱) نیز در پژوهشی میدانی در کشور هلند دریافتند که حضور در محیط‌های طبیعی مانند سواحل، شادی بالاتری نسبت به فضاهای شهری ایجاد می‌کند و عامل «آرامش ذهنی» نقش مهم‌تری از زیبایی بصری دارد. در نهایت، چنگ^۳ و همکاران (۲۰۲۴) با بهره‌گیری از داده‌های ماهواره‌ای و تصویربرداری شهری در یک مطالعه بین‌المللی، نشان دادند که تراکم و تنوع پوشش گیاهی در سطح خیابان‌ها رابطه مستقیمی با شادمانی ساکنان دارد. در ادبیات داخلی، نخست دیدگاه‌های نظری مورد توجه قرار گرفته است؛ حکمت‌نیا و همکاران (۱۴۰۰) با تحلیل فلسفه افلاطون، شادی را برآمده از تعادل قوای عقل، میل و هیجان می‌دانند. حاتمی (۱۳۹۹) نیز با تأکید بر رویکرد وینهوون، معتقد است که برداشت ذهنی افراد از موقعیت اجتماعی‌شان بر احساس شادمانی اثرگذار است. در سطح تجربی، میرزایی و زنگی‌آبادی (۱۳۹۹) با روش رگرسیون چندمتغیره در شهر شیراز، تأثیر مستقیم عوامل فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی را بر شادی شهری تأیید کرده‌اند. همچنین نوریان و همکاران (۱۳۹۹) در شهر مشهد، رابطه مثبت تعاملات اجتماعی با سطح شادی در مناطق کم‌برخوردار را با آزمون همبستگی نشان داده‌اند. ابرکار و همکاران (۱۴۰۰) با تأکید بر فضاهای عمومی در کلانشهر تهران، کیفیت طراحی فضا را عاملی تعیین‌کننده در شادی ساکنان معرفی کرده‌اند. اسکوئی ارس و حکیمی (۱۴۰۰) در سکونتگاه‌های غیررسمی تبریز با استفاده از آزمون‌های آماری همچون رگرسیون چندمتغیره، تی تک نمونه‌ای و کروסקال والیس^۴، عواملی چون امکان تفریح کودکان و فعالیت فرهنگی را مؤثرترین مؤلفه‌های سرزندگی اجتماعی دانسته‌اند. قربانی و همکاران (۱۴۰۱) نیز در سکونتگاه‌های غیررسمی شهر تبریز، با استفاده از مدل تحلیل رگرسیون، نشان دادند که «امنیت محیطی» و «وضعیت درآمدی» تأثیر بالاتری بر رضایتمندی ساکنان نسبت به سایر عوامل دارند. حسنعلی‌زاده و همکاران (۱۴۰۱) در بابل، با استفاده از مدل ساختاری، عدالت فضایی و توزیع متوازن خدمات را از مؤلفه‌های مؤثر بر شادی معرفی کرده‌اند. سمیعی و همکاران (۱۴۰۲) در شهر گرگان با تحلیل مسیر، اعتماد اجتماعی و تعاملات فرهنگی را عوامل کلیدی شادی شهری برشمرده‌اند. همچنین طهماسبی‌مقدم و همکاران (۱۴۰۳) در شهر اصفهان با رویکرد ترکیبی، بر نقش گردشگری شهری و زیست‌شبان در ارتقای نشاط اجتماعی تأکید کرده‌اند، در حالی که اورکی و همکاران (۱۴۰۳) تغییر الگوی مصرف و سبک زندگی را در شهر یزد از عوامل جدید تأثیرگذار بر شادی می‌دانند. مرور این مطالعات نشان می‌دهد که شادی شهری پدیده‌ای چندبعدی است که از تعامل میان ساختارهای اقتصادی و اجتماعی، کیفیت محیط شهری و مشارکت اجتماعی نشأت می‌گیرد. با این حال، کمتر پژوهشی به‌طور توأمان بر نقش تعاملات اجتماعی و رفاه اقتصادی در بستر سکونتگاه‌های غیررسمی تمرکز داشته است. پژوهش حاضر ضمن پوشش این خلأ، با بهره‌گیری از روش تحلیل سوبل^۵، به تبیین مکانیزم میانجی در ارتباط این متغیرها با شاخص شادی شهری می‌پردازد، امری که در ادبیات داخلی مغفول مانده است.

محدوده مورد مطالعه

شکل (۲) موقعیت سکونتگاه‌های غیررسمی کلان‌شهر تبریز را نشان می‌دهد. با توجه به اینکه آخرین سرشماری در ایران در سال ۱۳۹۵ انجام شده است، اطلاعات دقیقی از جمعیت کلانشهر تبریز و جمعیت ساکن در سکونتگاه‌های غیررسمی آن در دسترس نیست اما بر اساس آخرین اطلاعات بدست آمده از سالنامه آماری استان آذربایجان شرقی می‌توان گفت که جمعیت کلان‌شهر تبریز در سال ۱۴۰۳، بیش از ۱۸۰۰۰۰۰ نفر تخمین زده می‌شود که حدود ۲۰ الی ۲۵ درصد از جمعیت آن (معادل تقریبی

1. Krekel
2. De Vries
3. Cheng
4. Kruskal-Wallis
5. Sobel

۳۵۰۰۰۰ الی ۴۵۰۰۰۰ نفر) در سکونتگاه‌های غیررسمی ساکن هستند که در این میان جمعیت ساکن در پهنه شمالی سکونتگاه‌های غیررسمی کلان‌شهر تبریز ۲۱۰۰۰۰ نفر برآورد شده است (سالنامه آماری استان آذربایجان شرقی، ۱۴۰۳). این پهنه به لحاظ موقعیت مکانی از شمال به محدوده شهر تبریز (پایکوه عینالی)، از جنوب به خیابان‌های مفتوح، سرباز شهید و عباسی، از شرق به میدان ولی امر و از غرب به خیابان انقلاب ختم می‌شود (اسکوئی ارس و روستائی، ۱۴۰۲: ۴۱۹) که در این مطالعه سکونتگاه‌های غیررسمی کلان‌شهر تبریز واقع در پهنه شمال (محلات یوسف‌آباد، سیلاب، سیلاب قوشخانه، احمدآباد، ایده‌لو، اسماعیل بقال، لوتی ابراهیم، منبع بزرگ، منبع کوچک، چهل‌متری و قربانی) مورد پیمایش قرار گرفتند.

شکل ۲. محدوده مورد مطالعه

ترسیم: نگارندگان، ۱۴۰۴.

نتایج جدول (۱) نشان می‌دهد که سکونتگاه‌های غیررسمی شمال کلان‌شهر تبریز، علیرغم برخورداری از جمعیت جوان و تحصیل‌کرده (با تمرکز بر رده سنی ۲۲-۳۰ سال و تحصیلات عالی)، با چالش‌های ساختاری تبدیل سرمایه انسانی به فرصت‌های اقتصادی و اجتماعی روبه‌رو هستند. این امر لزوم بازنگری در برنامه‌ریزی شهری این محلات را آشکار می‌سازد؛ از یکسو، بایستی با ارتقای دسترسی به مشاغل متناسب با مهارت‌های تحصیلی (از طریق ایجاد مراکز کارآفرینی محلی یا پیوند با بازارکار کلان‌شهر) و از سوی دیگر، با توسعه فضاهای عمومی تحرک‌بخش و شادی‌آفرین (مانند پارک‌های محله‌ای، مراکز فرهنگی و ورزشی)، به کاهش شکاف بین تحصیلات و کیفیت زندگی در این سکونتگاه‌ها پرداخت. این رویکرد، علاوه بر جلوگیری از حاشیه‌نشینی مضاعف تحصیلکردگان، می‌تواند به پایداری اجتماعی و اقتصادی این محلات کمک کند.

جدول ۱. توزیع سنی و تحصیلی نمونه‌ها

رده سنی	تحصیلات زیردیپلم	دیپلم/فوق‌دیپلم	کارشناسی	فوق‌لیسانس و بالاتر	جمع
۲۱-۲۰ سال	۵/۸٪	۸/۷٪	۲/۲٪	۰٪	۱۶/۷٪
۲۵-۲۲ سال	۳/۶٪	۱۳٪	۲۳/۲٪	۰/۷٪	۴۰/۵٪
۳۰-۲۶ سال	۲/۲٪	۶/۵٪	۱۴/۵٪	۲/۹٪	۲۶/۱٪
۳۵-۳۱ سال	۴/۳٪	۳/۶٪	۴/۴٪	۲/۳٪	۱۴/۶٪
بالای ۳۵ سال	۱/۴٪	۰٪	۰٪	۰/۷٪	۲/۱٪
جمع	۱۷/۳٪	۳۱/۸٪	۴۴/۳٪	۶/۶٪	۱۰۰٪

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۴.

روش پژوهش

این پژوهش از نوع کاربردی و به روش توصیفی-تحلیلی انجام شده است که جامعه آماری آن را ساکنان پهنه شمالی سکونتگاه‌های غیررسمی تبریز، شامل محلات یوسف‌آباد، سیلاب، سیلاب قوشخانه، احمدآباد، ایده‌لو، اسماعیل بقال، لوتی ابراهیم، منبع بزرگ، منبع کوچک، چهل‌متری و قربانی با جمعیت تقریبی ۲۱۰۰۰۰ نفر تشکیل می‌دهند. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران ۳۸۳ نفر محاسبه شد که برای افزایش پایایی به ۴۱۰ نفر افزایش یافت. در این پژوهش از روش‌های نمونه‌گیری مختلف به صورت هدفمند استفاده شده است تا با توجه به ویژگی‌های خاص هر محله، بهترین و کارآمدترین روش به کار گرفته شود. برای محلات وسیع و پراکنده مانند یوسف‌آباد و سیلاب از روش خوشه‌ای-تصادفی استفاده شد تا با تقسیم محله به بلوک‌های همگن و انتخاب تصادفی خوشه‌ها، هم پوشش مناسبی از منطقه به‌دست آید و هم در زمان و هزینه صرفه‌جویی شود. در محلاتی مانند قوشخانه که دارای نظم نسبی در بافت شهری هستند، روش تصادفی سیستماتیک به کار رفت تا از سوگیری جلوگیری شود. برای محلات متمرکز و کوچک‌تر مانند احمدآباد و ایده‌لو از روش تصادفی ساده استفاده شد که اجرای سریع و ساده‌ای دارد. در محله اسماعیل بقال که دارای گروه‌های خاص است، روش گلوله برفی انتخاب شد تا از طریق معرفی زنجیره‌ای بتوان به نمونه‌های مورد نظر دست یافت. برای محله کم‌جمعیت چهل‌متری از روش تمام شماری استفاده شد تا تمام جامعه مورد مطالعه قرار گیرد و در نهایت برای محله قربانی که ویژگی‌های منحصربه‌فردی دارد، نمونه‌گیری هدفمند به کار گرفته شد. این تنوع در روش‌های نمونه‌گیری با هدف افزایش دقت، کاهش سوگیری و بهینه‌سازی زمان و هزینه پژوهش انجام پذیرفت.

بدین ترتیب، نمونه‌ها از میان ساکنان حاضر و داوطلب در محلات یوسف‌آباد، سیلاب، سیلاب قوشخانه، احمدآباد، ایده‌لو، اسماعیل بقال، لوتی ابراهیم، منبع بزرگ، منبع کوچک، چهل‌متری و قربانی انتخاب شدند و به توزیع پرسشنامه‌ها مبادرت شد و در نهایت پس از تکمیل توسط جامعه آماری جمع‌آوری شد. در جدول (۲) توزیع جمعیت و روش‌های نمونه‌گیری در سکونتگاه‌های غیررسمی پهنه شمال کلان‌شهر تبریز نشان داده شده است. روایی پرسشنامه به‌صورت صوری و از طریق بررسی تخصصی توسط ۶ نفر از اعضای هیئت علمی دانشگاه تبریز در حوزه‌های برنامه‌ریزی شهری و جامعه‌شناسی ارزیابی گردید. برای

سنجش ابعاد کمی روایی صوری، از این اساتید خواسته شد تا هر گویه را بر اساس چهار معیار «وضوح»^۱، «تناسب»^۲، «ضرورت»^۳ و «سازگاری با هدف»^۴ در مقیاس لیکرت^۵ پنج‌درجه‌ای ارزیابی کنند. نتایج نشان داد که میانگین نمرات هر گویه بالاتر از ۴ بوده است که نشان‌دهنده تأیید مناسب روایی توسط متخصصان می‌باشد. همچنین، برای اعتبارسنجی نهایی پرسشنامه و در نبود استفاده از روش‌هایی مانند مدل دلفی، شاخص توافق نسبی متخصصان (نسبت روایی محتوا یا CVR) محاسبه شد که برای اکثر گویه‌ها بالاتر از مقدار بحرانی لاوشه^۶ (۰/۹۹ برای ۶ نفر) بوده است، که نشان‌دهنده تأیید روایی محتوایی است و پایایی آن با آلفای کرونباخ در بازه ۰/۸۷ تا ۰/۹۵ محاسبه گردید. (جدول ۳). تحلیل داده‌ها در محیط نرم‌افزار SmartPLS انجام شد و تمام ملاحظات اخلاقی پژوهش نیز رعایت گردید.

جدول ۲. توزیع جمعیت و روش‌های نمونه‌گیری در سکونتگاه‌های غیررسمی پهنه شمال کلانشهر تبریز

محل	جمعیت (نفر)	درصد	نمونه	روش نمونه‌گیری	دلیل انتخاب روش
یوسف‌آباد	۴۸۰۰۰	۲۲/۸٪	۹۴	خوشه‌ای-تصادفی	وسعت زیاد و پراکندگی
سیلاب	۳۲۰۰۰	۱۵/۲٪	۶۳	خوشه‌ای	بافت ناهمگون
قوشخانه	۲۲۰۰۰	۱۰/۵٪	۴۳	تصادفی سیستماتیک	نظم نسبی در بافت
احمدآباد	۱۸۰۰۰	۸/۶٪	۳۵	تصادفی ساده	جمعیت متمرکز
ایده‌لو	۱۵۰۰۰	۷/۱٪	۲۹	تصادفی ساده	دسترسی آسان
اسماعیل بقال	۱۲۰۰۰	۵/۷٪	۲۴	گلوله برفی	جامعه کوچک و خاص
لوتی ابراهیم	۲۰۰۰۰	۹/۵٪	۳۹	خوشه‌ای	تنوع فرهنگی بالا
منبع بزرگ	۱۶۰۰۰	۷/۶٪	۳۱	تصادفی ساده	یکپارچگی نسبی
منبع کوچک	۱۴۰۰۰	۶/۷٪	۲۷	تصادفی ساده	همگنی اجتماعی
چهل‌متری	۸۰۰۰	۳/۸٪	۱۶	تمام شماری	جمعیت بسیار کم
قربانی	۵۰۰۰	۲/۵٪	۱۰	هدفمند	ویژگی‌های خاص
جمع	۲۱۰۰۰۰	۱۰۰٪	۴۱۱		

منبع: مطالعات نگارندگان، ۱۴۰۴.

متغیرهای تشکیل‌دهنده شهر شاد در این پژوهش برگرفته از پیشینه تحقیق است. به عبارت بهتر؛ متغیرهایی که در مطالعات پیشین بیشترین فراوانی را داشته‌اند به عنوان متغیرهای نهایی پژوهش حاضر انتخاب شدند (جدول ۴).

جدول ۳. متغیرهای تشکیل‌دهنده شاخص شهر شاد

نام متغیر	تعداد گویه	ضریب آلفای کرونباخ	نام متغیر	تعداد گویه	ضریب آلفای کرونباخ
فضای عمومی شهری	۳	۰/۸۷۳	دسترسی به امکانات	۴	۰/۹۱
زیبایی و تعمیرات شهری	۵	۰/۹۱	طراحی شهری	۴	۰/۹۳
کیفیت محیط شهری	۴	۰/۹۱۳	وضعیت اقتصادی	۷	۰/۹۱
تعاملات اجتماعی	۴	۰/۹۴۱	کنترل و مدیریت	۴	۰/۹۳
سرگرمی و تفریحات	۴	۰/۹۵	رضایت از زندگی	۴	۰/۹۵
ایمنی و امنیت	۴	۰/۹۴			

منبع: مطالعات نگارندگان، ۱۴۰۴.

1. Clarity
2. Relevance
3. Necessity
4. Alignment with Purpose
5. Likert
6. Lawshe

جدول ۴. جدول استناد نظری

ردیف	موضوع کلی	نویسنده/نویسندگان	سال انتشار	شاخص‌های شهر شاد مورد استفاده	فراوانی
۱	پژوهش عوامل اجتماعی و اقتصادی	میرزایی و زنگی‌آبادی	۱۳۹۹	عوامل اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی	۳۵٪
۲	سنجش سرزندگی شهری	اسکوئی ارس و حکیمی	۱۴۰۰	مؤلفه روانی-اجتماعی (تفریح کودکان، فعالیت‌های فرهنگی)	۲۰٪
۳	طراحی فضاهای عمومی	حاتمی	۱۳۹۹	عوامل کالبدی، کیفیت فضاهای شهری	۲۵٪
۴	ارزیابی زیست‌پذیری	رمضانی و حسنی	۱۴۰۰	کیفیت زندگی شهری، زیست‌پذیری	۱۵٪
۵	عوامل مدیریتی و زیست‌محیطی	رضاعلی و همکاران	۱۴۰۰	مدیریت شهری، عوامل اقتصادی، محیط زیست	۳۰٪
۶	کیفیت زندگی شهری	قربانی و همکاران	۱۴۰۱	اجتماعی - فرهنگی، محیطی، اقتصادی، زیرساختی	۳۰٪
۷	اعتماد اجتماعی و تعاملات فرهنگی	سمیعی و همکاران	۱۴۰۲	اعتماد اجتماعی، تعاملات فرهنگی	۱۰٪
۷	گردشگری و تغییر الگوهای زندگی	طهماسبی مقدم و همکاران	۱۴۰۳	گردشگری، مشارکت نخبگان، شبکه‌های اطلاع‌رسانی	۱۰٪
۸	عدالت اجتماعی و کیفیت زندگی	بالاس	۲۰۱۳	عدالت اجتماعی، کیفیت زندگی شهری	۱۵٪
۹	عوامل اقتصادی و مالکیت جمعی	فینی و همکاران	۲۰۱۴	ثروت فردی، رشد درآمد، اشتغال پایدار، مالکیت جمعی، ناامنی غذایی (عامل منفی)	۲۰٪
۱۰	دسترسی به فضاهای سبز و رضایت از زندگی	کرکل و همکاران	۲۰۱۶	فضاهای سبز (پارک‌ها)، مناطق متروکه (عامل منفی)	۲۵٪
۱۱	محیط‌های طبیعی و خوشحالی	دی فریس و همکاران	۲۰۲۱	سواحل طبیعی، پوشش گیاهی، آرامش محیط	۱۰٪
۱۲	تأثیر فضاهای سبز بر شادی	چنگ و همکاران	۲۰۲۴	فضاهای سبز شهری (UGS) ^۱ ، پوشش گیاهی، دید خیابانی	۲۰٪

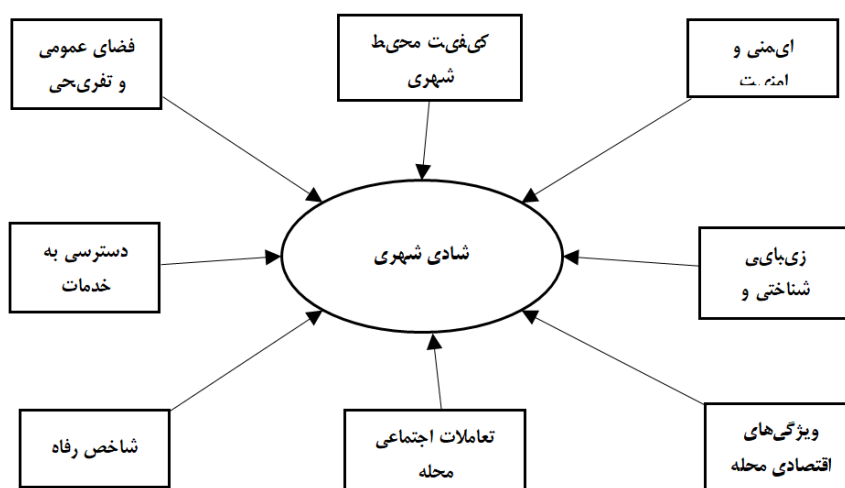
منبع: مطالعات اسنادی نگارندگان، ۱۴۰۴.

بررسی نظام‌مند پیشینه تحقیق نشان می‌دهد که شاخص‌های شهر شاد را می‌توان در پنج گروه عمده دسته‌بندی نمود که هر یک از منظر برنامه‌ریزی شهری حاوی پیامدهای سیاستی مهمی هستند. شاخص‌های اجتماعی-فرهنگی-اقتصادی شهر شاد با فراوانی ۳۵٪ به‌عنوان پرتکرارترین مؤلفه، بر نقش زیرساخت‌های نرم‌افزاری شهرها در ایجاد شادی تأکید دارند. این یافته که در پژوهش‌های میرزایی و زنگی‌آبادی (۱۳۹۹) و فینی و همکاران (۲۰۱۴) تأیید شده، نشانگر آن است که برنامه‌ریزان شهری باید به موازات توجه به کالبد شهر، به تقویت سرمایه اجتماعی، تنوع فرهنگی و ثبات اقتصادی در راستای دستیابی به شاخص‌های شهر شاد بپردازند. در رتبه بعدی، شاخص‌های کالبدی و کیفیت فضاهای شهری (۲۵٪) و فضاهای سبز و محیط‌زیست (۲۵٪) قرار دارند که بیانگر اهمیت رویکردهای انسان‌محور در طراحی شهری جهت رسیدن به شهر شاد است. یافته‌های کرکل و همکاران (۲۰۱۶) و چنگ و همکاران (۲۰۲۴) به وضوح نشان می‌دهد که توزیع عادلانه فضاهای سبز با پوشش گیاهی باکیفیت و دسترسی مناسب، به ویژه در سکونتگاه‌های غیررسمی که در پیشینه تحقیق کمتر مورد توجه قرار گرفته‌اند، می‌تواند به عنوان اهرمی قدرتمند در ارتقای شادی شهری عمل کند. از منظر برنامه‌ریزی یکپارچه شهری، این یافته‌ها بر ضرورت تلفیق «برنامه‌ریزی سبز» با «برنامه‌ریزی اجتماعی» تأکید دارد.

نکته قابل تأمل، همپوشانی معنادار شاخص‌های محیطی با شاخص‌های مدیریتی (۳۰٪) در پژوهش‌هایی مانند رضاعلی و همکاران (۱۴۰۰) است که نشان‌دهنده ضرورت اتخاذ رویکردهای حکمروایی خوب شهری در مدیریت یکپارچه محیط‌زیست شهری است. از سوی دیگر، اگرچه شاخص عدالت اجتماعی (۱۵٪) در ظاهر فراوانی کمتری دارد، اما کاربرد آن در پژوهش بالاس (۲۰۱۳) به‌عنوان زیربنای کیفیت زندگی شهری، حاکی از آن است که این شاخص می‌تواند به‌عنوان متغیر کلیدی در سنجش اثربخشی تمامی سیاست‌های شهری و از جمله در رسیدن به شاخص‌های شهر شاد عمل کند. در نهایت، تمایز پژوهش حاضر در توجه به نقش میانجی‌گرایانه تعاملات اجتماعی و رفاه اقتصادی، پیشنهاددهنده الگوی نوینی در برنامه‌ریزی شهری

است که در آن، شاخص‌های عینی و ذهنی شادی در قالب یک سیستم پویا با یکدیگر تعامل دارند. این یافته‌ها در مجموع بر ضرورت اتخاذ «رویکرد چندسطحی» در برنامه‌ریزی شهر شاد تأکید می‌کنند که در آن، راهبردهای کالبدی، محیطی، اجتماعی و اقتصادی به‌صورت هم‌زمان و هماهنگ طراحی و اجرا شوند.

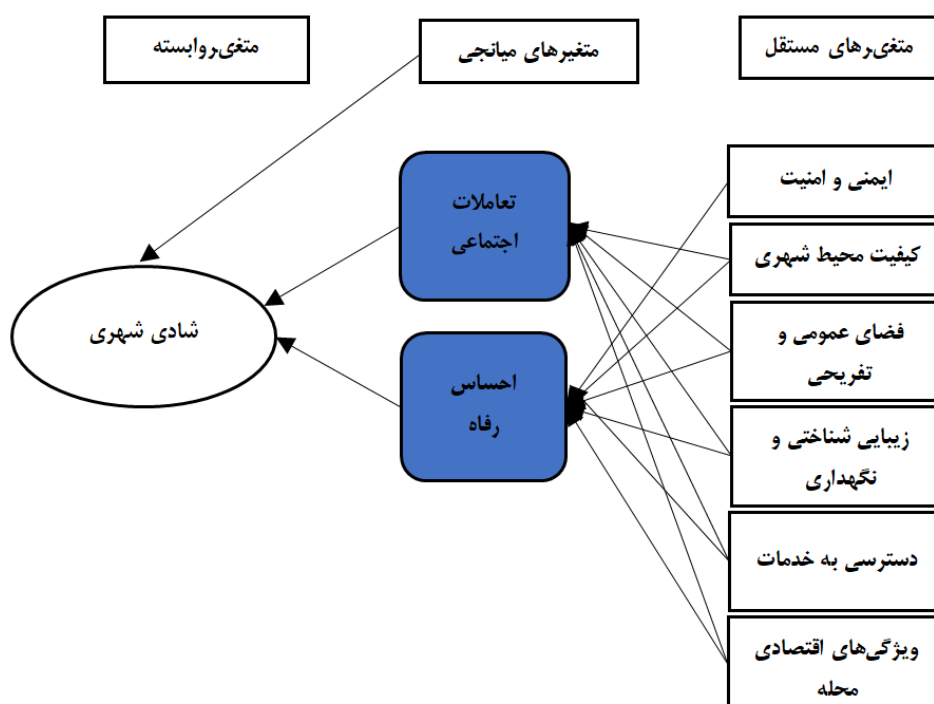
مدل ساختاری در نظر گرفته شده برای شاخص شهر شاد در سکونتگاه‌های غیررسمی کلان‌شهر تبریز به صورت شکل (۳) می‌باشد.

شکل ۳. مدل ساختاری شادی شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی مورد مطالعه

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۴.

در مرحله دوم مدل ساختاری با میانجی‌گری دو متغیر شاخص رفاه و تعاملات اجتماعی داده می‌شود.

شکل ۴. معادلات ساختاری با دو متغیر میانجی

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۴.

بر اساس مدل پیشنهادی پژوهش، روابط و مسیرهای تأثیرگذار بر شاخص شادی شهری را می‌توان به شرح زیر تبیین کرد:

۱. ویژگی‌های اقتصادی از طریق دو مسیر احساس رفاه و رضایت از زندگی بر شاخص شادی شهری تأثیر می‌گذارند. هزینه‌های مقرون به صرفه زندگی، ثبات اقتصادی، اشتغال پایدار و درآمد کافی موجب کاهش تنش‌های مالی و ارتقای سطح رفاه می‌گردد که در نهایت به افزایش شادی و نشاط شهری منجر می‌شود.

۲. ویژگی‌های اقتصادی از مسیر تعاملات اجتماعی نیز بر شاخص شادی تأثیر می‌گذارند. دسترسی به فرصت‌های شغلی و آموزشی مناسب، بستری برای تقویت روابط اجتماعی مثبت فراهم می‌آورد که این خود عاملی مؤثر در افزایش سطح شادی محسوب می‌شود.

۳. کیفیت فضاهای عمومی و محیط شهری از طریق تقویت تعاملات اجتماعی بر شاخص شادی اثرگذار است. طراحی مناسب فضاهای عمومی و محیط شهری مطلوب، زمینه‌ساز تعاملات اجتماعی سازنده و افزایش حس تعلق مکانی در میان شهروندان می‌گردد.

۴. شاخص امنیت شهری از طریق ایجاد احساس رفاه بر میزان شادی تأثیرگذار است. سطح بالای امنیت در محلات، موجب ایجاد آرامش روانی و احساس رفاه در ساکنان شده که پیامد آن افزایش شادی اجتماعی است.

نتایج

پیش‌آزمون‌ها

برای بررسی نرمال بودن توزیع داده‌های پژوهش از آزمون چولگی و کشیدگی استفاده شد. با توجه به یافته‌های چولگی کشیدگی در جدول (۵) توزیع داده‌های پژوهش نرمال می‌باشند.

جدول ۵. یافته‌های مربوط به آزمون چولگی و کشیدگی

متغیر	فضای عمومی	زیبایی شهری	کیفیت محیط زیست	تعاملات اجتماعی	تفریحات و سرگرمی	ایمنی و امنیت	دسترسی	طراحی شهری	ویژگی اقتصادی	کنترل و مدیریت	رضایت از زندگی
چولگی	-۰/۳۱۱	-۰/۰۰۶	-۰/۳۶۸	-۰/۱۸۸	-۰/۲۳۷	-۰/۴۱۹	-۰/۴۹۷	-۰/۱۲۰	-۰/۱۲۹	-۰/۱۴۸	-۰/۰۱۹
کشیدگی	-۰/۴۳۳	-۰/۶۹۸	-۰/۳۵۷	-۰/۵۲۳	-۰/۶۹۷	-۰/۴۲۵	-۰/۲۰۳	-۰/۴۸۴	-۰/۳۸۳	-۰/۳۶۴	-۰/۶۷۰
KMO = ۰/۹۳۷											
۳۹۴۶/۵۰۵ = خی دو											
Durbin-Watson		Change Statistics						همبستگی ضریب تعدیل شده	ضریب همبستگی		
		R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change					
۰/۸۹۳		۰/۷۹۲	۰/۷۹۷	۱۶۰/۵۲	10	۴۰۹	۰/۰۰۰		۲/۱۹		
عامل تورم واریانس	۱/۹۵	۲/۶	۲/۹۷	۳/۲	۲/۹۹	۳/۱	۲/۹۴	۴/۵	۲/۶	۴/۳	۴/۹
ضریب تعیین همبستگی	۰/۵۰	۰/۳۸	۰/۳۳	۰/۳۱	۰/۳۳	۰/۳۱	۰/۳۴	۰/۲۲	۰/۳۷	۰/۲۵	۰/۳۰

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۴.

مقدار KMO برابر با ۰/۹۳۷ است که نشان‌دهنده کفایت نمونه‌گیری بسیار بالا است. همچنین مقدار خی دو تقریبی برابر با ۳۹۴۶/۵۰۵ است که نشان‌دهنده سطح بالای معنی‌داری آزمون می‌باشد. نتایج این آزمون نشان می‌دهد که داده‌ها مناسب برای مدل‌سازی می‌باشند. مطابق با جدول (۵) چون نتیجه آزمون دوربین واتسون^۱ در حدود ۲ می‌باشد پس متغیرهای مستقل نباید همبستگی بسیار بالایی با یکدیگر داشته باشند. همچنین مدل ساخته شده می‌تواند ۷۹/۲ درصد از تغییرات کل شاخص شادی شهری را برآورد سازد. که با توجه به ضریب F در محدوده ۰/۰۱ معنی‌دار است. پس با توجه به مقدار آماره دوربین واتسون در جدول (۵) این اطمینان وجود دارد که فرض استقلال خطاها (که یکی از پیش آزمون‌های اساسی در رگرسیون خطی) رعایت شده است و در واقع خطاهای مدل به صورت تصادفی پخش شده‌اند و هیچ الگوی خاصی در آن‌ها دیده نمی‌شود. یعنی مدل از نظر استقلال خطاها قابل اعتماد بوده و نتایج دقیق‌تری را ارائه خواهد داد. همچنین بررسی شاخص‌های به‌دست آمده برای متغیرهای مستقل این پژوهش نشان دهنده عدم همخطی چندگانه شدید (عامل تورم واریانس و ضریب تعیین همبستگی) در آن است. با توجه به پیش آزمون‌های ارائه شده می‌توان معادلات ساختاری را اعمال کرد. برای اطمینان از درستی معادلات ساختاری اعمال شده لازم است تا برخی شاخص‌های مهم در خصوص (روایی و پایایی) مورد بررسی قرار بگیرند. همان‌طور که جدول (۶) نیز نشان می‌دهد تمامی ضرایب به‌دست آمده برای مسیرهای تعریف شده معنی‌دار می‌باشند. در ادامه به بررسی نقش میانجی‌گری شاخص تعاملات اجتماعی و رفاه اجتماعی بر شاخص شادی شهری پرداخته شد.

جدول ۶. یافته‌های مربوط به ضرایب مسیر و معنی‌داری ضرایب

ضریب معنی‌داری	آماره تی	مسیرها
۰/۰۰۰	۱۷/۲۸	ایمنی و امنیت -> شاخص شهر شادی
۰/۰۰۰	۱۱/۷۵	تعاملات اجتماعی -> شاخص شهر شادی
۰/۰۰۰	۱۶/۹۱	دسترسی به خدمات و امکانات -> شاخص شهر شادی
۰/۰۰۰	۱۶/۹۴	زیبایی و تعمیرات شهری -> شاخص شهر شادی
۰/۰۰۰	۱۲/۰۶	شاخص رفاه -> شاخص شهر شادی
۰/۰۰۰	۲۳/۲۸	فضای عمومی و تفریح و سرگرمی شهری -> شاخص شهر شادی
۰/۰۰۰	۴/۹۱	ویژگی‌های اقتصادی -> شاخص شهر شادی
۰/۰۰۰	۲۴/۰۲	کنترل و مدیریت -> شاخص شهر شادی
۰/۰۰۰	۲۵/۱۲	کیفیت محیط شهری -> شاخص شهر شادی

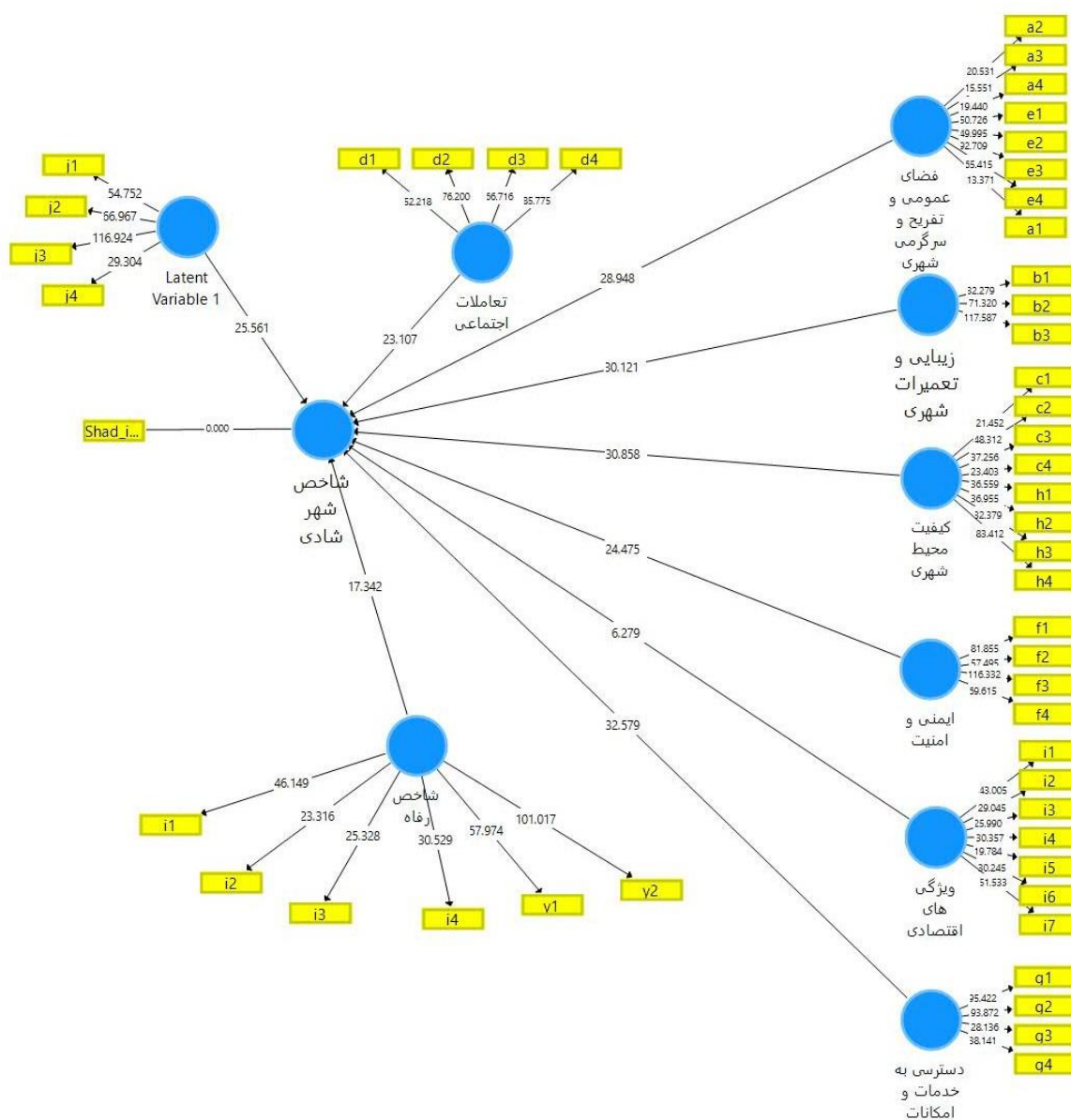
منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۴.

جدول ۷. بررسی روایی و پایایی مدل ساختاری تعریف شده

ضریب آلفای کرونباخ (همسانی درون سازه‌ای)	rho_A (پایایی جایگزین)	Composite Reliability (پایایی ترکیبی)	Average Variance Extracted (AVE) (روایی همگرا)
۰/۹۱۴	۰/۹۱۸	۰/۹۴۰	۰/۷۹۶
۰/۹۰۳	۰/۹۰۴	۰/۹۳۲	۰/۷۷۵
۰/۸۶۱	۰/۸۹۲	۰/۹۰۵	۰/۷۰۶
۰/۸۱۷	۰/۸۲۱	۰/۸۹۲	۰/۷۳۵
۰/۸۷۹	۰/۸۸۸	۰/۹۰۹	۰/۶۲۵
۰/۸۸	۰/۹۱۰	۰/۹۱۱	۰/۵۶۸
۰/۸۸۲	۰/۸۸۷	۰/۹۰۸	۰/۵۸۵
۰/۹۰۵	۰/۹۱۱	۰/۹۲۴	۰/۶۰۴
RMS Theta		SRMR	NFI
۰/۱۱		۰/۰۶۹	۰/۸۵۲

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۴.

مطابق با جدول (۷) همسانی دورن سازه‌ای به‌دست آمده نشانگر پایایی مناسب بوده و پایایی جایگزین نیز موید این مطلب می‌باشد از طرف دیگر ضریب پایایی ترکیبی یعنی شاخص CR در این مدل بسیار عالی در نظر گرفته می‌شود. روایی همگرا نیز در صورتی که بالای ۰/۵ باشد قابل قبول می‌باشد. که در مدل ساخته شده ضرایب به‌دست آمده برای تمامی متغیرها بالای ۰/۵ می‌باشد. در مدل ساختاری بجای شاخص GOF از آماره‌های چون NFI، SRMR استفاده می‌شود. برای آماره NFI مقادیر نزدیک به ۱ نشان دهنده تناسب مدل می‌باشد که در این پژوهش این شاخص برابر با ۰/۸۵۲ به‌دست آمده است. از طرف دیگر نیز آماره SRMR لازم است پایین‌تر از ۰/۰۸ باشد در این پژوهش این شاخص برابر با ۰/۰۶۹ تناسب بسیار مطلوب مدل را نشان می‌دهد. مقادیر کمتر از ۰/۱۲ را نیز برای RMS در نظر گرفته‌اند که در پژوهش حاضر برابر با ۰/۱۱ بوده که باز نشان دهنده تناسب مطلوب مدل می‌باشد. در ادامه به‌منظور بررسی اثرات میانجی‌گری متغیرهای تعاملات اجتماعی و شاخص رفاه از آزمون سوبل و با کمک رگرسیون گیری خطی استفاده شد.

شکل ۵. شکل مدل ساختاری تعریف شده

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۴.

$$Z = \frac{a.b}{\sqrt{(b^2 \cdot SE_a^2) + (a^2 + SE_b^2)}}$$

فرمول (۱) آزمون سوبل:

که در آن a و b به ترتیب ضرایب بتا برای متغیر مستقل و متغیر میانجی و SE هم خطای انحراف استاندارد می‌باشد. برای این منظور ابتدا بین متغیرهای مستقل با متغیر وابسته آزمون رگرسیون خطی اعمال می‌شود و سپس جداگانه بین متغیر میانجی با متغیر وابسته آزمون رگرسیون خطی تکرار می‌شود.

جدول ۸. ضرایب رگرسیونی بین متغیر اقتصادی و شاخص شادی شهری و شاخص رفاه

سطح معنی‌داری	آماره تی	ضریب‌های استاندارد	ضریب‌های استاندارد نشده	
		بتا (ضریب استاندارد شده)	خطای استاندارد	مقدار B (ضریب)
۰/۰۰۰	۹/۹۲	–	۰/۰۸۳	ثابت رگرسیون
۰/۰۰۰	۲۶/۷۲	۰/۷۹۴	۰/۰۲۸	وضعیت اقتصادی
۰/۰۰۰	۱۳/۳۲	–	۰/۰۸۶	ثابت رگرسیون
۰/۰۰۰	۲۲/۰۹۷	۰/۷۳۴	۰/۰۲۸	شاخص رفاه
۰/۰۰۰	۱۲/۱۸	–	۰/۰۶۹	ثابت رگرسیونی
۰/۰۰۰	۳۱/۹۹	۰/۸۴۳	۰/۰۲۲	متغیر تعاملات اجتماعی
۰/۰۰۰	۷/۰۲۲	–	۰/۰۴۵	ثابت رگرسیونی
۰/۰۰۰	۶۰/۲۴	۰/۹۴۷	۰/۰۱۵	فضای عمومی و کیفیت محیط
۰/۰۰۰	۱۳/۵	–	۰/۰۷۴	ثابت رگرسیونی
۰/۰۰۰	۲۷/۸	۰/۸۰۶	۰/۰۲۱	ایمنی و امنیت

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۴.

با جایگذاری ضرایب به شرح فرمول (۱) مقدار Z برابر با ۱۷/۱ به دست می‌آید این نمره نشان می‌دهد که اثر میانجی‌گری شاخص رفاه بین ویژگی‌های اقتصادی و شاخص شادی شهری بسیار معنی‌دار می‌باشد یعنی ویژگی‌های اقتصادی محل در صورتی که منجر به رفاه شود می‌تواند شادی را نیز به همراه بیاورد. برای متغیر اقتصادی و نقش میانجی‌گری تعاملات اجتماعی بر شاخص شادی شهری نیز مقدار $Z = ۲۰/۵۶$ به دست آمد که نشان می‌دهد اثر میانجی‌گری متغیر تعاملات اجتماعی بین ویژگی‌های اقتصادی و شاخص شادی شهری بسیار معنادار است، زیرا مقدار Z بالاتر از ۱/۹۶ (سطح اطمینان ۹۵٪) است. در واقع می‌توان گفت که پایداری شرایط اقتصادی از طریق تعاملات اجتماعی می‌تواند شادی را در سکونتگاه‌های غیررسمی به ارمغان بیاورد. نمره Z به دست آمده برای نقش میانجی‌گری تعاملات اجتماعی در بین متغیر فضای عمومی و کیفیت محیط با شاخص شادی شهری نیز برابر با ۲۸/۴۸ می‌باشد که در سطح ۰/۰۵ معنی‌دار می‌باشد در واقع وجود فضای عمومی و تفریحی به همراه کیفیت محیط و طراحی آن از طریق افزایش تعاملات اجتماعی می‌تواند منجر به شادی شهری شود. نمره Z به دست آمده برای نقش میانجی‌گری رفاه بین امنیت و شاخص شادی شهری نیز برابر با ۱۷/۴۱ می‌باشد که حاکی از معنی‌دار بودن نقش میانجی‌گری رفاه در بین متغیر امنیت و شاخص شادی شهری می‌باشد. در واقع امنیت روانی، اجتماعی و اقتصادی از طریق احساس رفاه و آسایش بر شاخص شادی شهری اثر می‌گذارد.

بحث و نتیجه‌گیری

شکل‌گیری شهر شاد در سکونتگاه‌های غیررسمی، همان‌گونه که پژوهش حاضر نشان می‌دهد، محصول تعامل پویای مجموعه‌ای از عوامل چندبعدی است که در سطوح خرد (فردی و روان‌شناختی)، میانی (اجتماعی و فضایی) و کلان (اقتصادی و مدیریتی) عمل می‌کنند. این یافته‌ها از یک سو با چارچوب نظری مونتگمری (۲۰۱۳) درباره طراحی انسان‌محور شهر شاد و نیز تأکید بالاس (۲۰۱۳) بر عدالت فضایی همخوانی دارد، و از سوی دیگر، بسط و توسعه‌ای است بر پژوهش‌های تجربی پیشین مانند اسکوئی

ارس و حکیمی (۱۴۰۰) و قربانی و همکاران (۱۴۰۱) که لایه‌های جدیدی از این پدیده پیچیده را آشکار ساخته‌اند. از منظر تحلیلی، یافته‌های این پژوهش مبتنی بر داده‌های گردآوری‌شده از سکونتگاه‌های غیررسمی شمال کلان‌شهر تبریز و تحلیل با بهره‌گیری از مدل معادلات ساختاری در محیط Smart PLS و SPSS نشان داد که متغیرهایی مانند کیفیت محیط شهری، دسترسی به فضاهای عمومی، وضعیت اقتصادی، امنیت و تعاملات اجتماعی تأثیرات معناداری بر شاخص شادی شهری دارند. بررسی نقش متغیرهای میانجی، به‌ویژه احساس رفاه و تعاملات اجتماعی، نشان داد که این عوامل سازوکارهای کلیدی در انتقال اثرگذاری شاخص‌های محیطی و اقتصادی به شادی شهری هستند. در بعد محیطی-کالبدی، پژوهش حاضر نه تنها تأثیر کیفیت فضاهای عمومی بر شادی را - همان‌گونه که حاتمی (۱۳۹۹) و کرکل و همکاران (۲۰۱۶) تأیید کرده‌اند - تصدیق می‌کند، بلکه با کشف سازوکارهای واسطه‌ای، مشخص می‌سازد که این تأثیر عمدتاً از طریق تقویت تعاملات اجتماعی و حس تعلق محلی اتفاق می‌افتد. این یافته، گامی فراتر از پژوهش‌هایی مانند میرزایی و زنگی‌آبادی (۱۳۹۹) است که صرفاً به رابطه مستقیم بین کیفیت محیطی و شادی پرداخته بودند. در بُعد اقتصادی نیز در حالی که مطالعاتی مانند فینی و همکاران (۲۰۱۴) و رضاعلی و همکاران (۱۴۰۰) بر نقش درآمد و اشتغال تأکید دارند، این پژوهش با استفاده از آزمون سوبل نشان می‌دهد که اثرگذاری این عوامل عمدتاً از مسیر «احساس رفاه» و «امنیت روانی» انجام می‌شود؛ نکته‌ای که با یافته‌های کولیپالی و ماناجی (۲۰۲۲) درباره سرمایه اجتماعی و دی‌فریس و همکاران (۲۰۲۱) درباره امنیت محیطی نیز همسوست. این نتایج مؤید آن است که سیاست‌گذاری مؤثر باید هم‌زمان به شرایط عینی و ذهنی زندگی در سکونتگاه‌های غیررسمی بپردازد.

نوآوری اصلی این پژوهش در آشکارسازی روابط غیرمستقیم و میانجی‌گر نقش متغیرهای روانی-اجتماعی است. برخلاف پژوهش‌هایی که عوامل اجتماعی و فرهنگی را تنها به‌عنوان متغیرهای مستقل بررسی کرده‌اند (مانند میرزایی و زنگی‌آبادی، ۱۳۹۹ و نوریان و همکاران، ۱۳۹۹)، در این تحقیق نشان داده شده که این عوامل به‌صورت سازوکارهای واسطه‌ای، تأثیر شرایط اقتصادی و کالبدی را تعدیل و تقویت می‌کنند. این نگاه کل‌نگرانه، شکاف مهمی را در ادبیات موجود که عمدتاً رویکردهای تک‌بعدی داشته‌اند، پوشش می‌دهد. از منظر برنامه‌ریزی شهری، تلفیق یافته‌های تجربی با مبانی نظری عدالت فضایی و طراحی انسان‌محور، نشان می‌دهد که تحقق شهر شاد در سکونتگاه‌های غیررسمی مستلزم رویکردی یکپارچه است؛ رویکردی که در آن ارتقای زیرساخت‌های اجتماعی، توسعه فضاهای جمع‌پذیر، طراحی محله‌محور، اشتغال‌زایی، بهبود خدمات و تأمین امنیت اجتماعی به‌طور هم‌افزا در دستور کار قرار گیرد. این نتیجه‌گیری با تأکید اسکوئی ارس و حکیمی (۱۴۰۰) بر نقش برنامه‌های فرهنگی و همچنین تأکید قربانی و همکاران (۱۴۰۱) بر محیط امن همسو است، با این تفاوت که چارچوب این پژوهش از انسجام تحلیلی و شواهد تجربی قوی‌تری برخوردار است. در پایان، یافته‌های این پژوهش افق‌های جدیدی برای پژوهش‌های آینده و نیز طراحی سیاست‌های شهری و اجتماعی مؤثر در سکونتگاه‌های غیررسمی می‌گشاید. بر همین اساس، پیشنهاد می‌شود سیاست‌گذاران ضمن توجه به بهبود شرایط اقتصادی و امنیت اجتماعی، بر توسعه و تقویت فضاهای عمومی، دسترسی عادلانه به خدمات، و تقویت سرمایه اجتماعی از طریق طراحی مشارکتی و فرهنگ‌محوری تمرکز کنند. همچنین برای سنجش تعمیم‌پذیری نتایج، اجرای مطالعات مشابه در سایر کلان‌شهرهای ایران توصیه می‌شود تا زمینه برای تدوین سیاست‌های فراگیرتر در راستای تحقق شهرهای شاد و زیست‌پذیر فراهم گردد.

منابع

- ابراکار، تیمور؛ ابرکار، مینا و الیاسی، ابراهیم. (۱۴۰۰). ارزیابی شاخص‌های کالبدی فضاهای شهری برتحقق‌پذیری شهرشاد (مطالعه موردی: منطقه یک شهر تهران). *جغرافیا و روابط انسانی*، ۴(۳)، ۹۶-۱۲۱.
- اسکوئی ارس، علی و آذر، علی (۱۴۰۲). فراترکیبی بر تحقیقات انجام شده با موضوع کیفیت زندگی شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی در ایران. *دانش شهرسازی*، ۷(۳)، ۶۷-۸۹.

- اسکوئی ارس، علی و حکیمی، هادی (۱۴۰۰). سنجش شاخص‌های سرزندگی شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی (مطالعه موردی: سیلاب قوشخانه تبریز). *پژوهش‌های جغرافیای برنامه‌ریزی شهری*، ۹(۱)، ۱۴۳-۱۶۳.
- اسکوئی ارس، علی و روستائی، شهرپور (۱۴۰۲). واکاوی وضعیت سکونتگاه‌های غیررسمی شمال کلانشهر تبریز (مطالعه موردی: محله احمدآباد). *جغرافیا و روابط انسانی*، ۵(۴)، ۴۰۶-۴۴۱.
- اسکوئی ارس، علی؛ قربانی، رسول و روستائی، شهرپور (۱۴۰۳). سنجش و ارزیابی کیفیت زندگی شهری و رضایتمندی از آن در سکونتگاه‌های غیررسمی شمال تبریز (مطالعه موردی: محله احمدآباد). *نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی*، ۱۶(۲)، ۱۲۶-۱۵۳.
- اورکی، پریوش؛ رضائی، محمدرضا و مبارکی، محمد (۱۴۰۱). تأثیر ارتقای مؤلفه‌های شهر شاد در توسعه گردشگری شهر یزد. *گردشگری و توسعه*، ۱۱(۱)، ۸۷-۱۰۴.
- بردی انامرادنژاد، رحیم و کریم‌زاده، عبدالمطلب (۱۴۰۲). تبیین عوامل مؤثر بر خلق شهر شاد با رویکرد معادلات ساختاری (مطالعه موردی: شهر بهبهان). *نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی*، ۱۵(۴)، ۷۸-۹۶.
- پروین‌زاد، محمود؛ ولی‌زاده، رضا؛ حسین‌زاده دلیر، کریم و احمدزاده، حسن (۱۴۰۲). واکاوی پیشران‌های کلیدی مؤثر بر گسترش اسکان غیررسمی با رویکرد آینده‌پژوهی، نمونه موردی سکونتگاه‌های غیررسمی کلانشهر تبریز. *جغرافیا و برنامه‌ریزی*، ۲۶(۸۳)، ۱۳-۲۶.
- جمینی، داود؛ جمشیدی، علیرضا و اسمعیلی، زهرا (۱۴۰۰). بررسی و تحلیل وضعیت شهر شاد و شناسایی تعیین‌کننده‌های آن در فضاهای کوچک شهری (مطالعه موردی: شهر روانسر). *برنامه‌ریزی و توسعه محیط شهری*، ۱(۴)، ۱۵-۲۸.
- جهانی دولت آباد، اسماعیل و محمدی، چنور (۱۴۰۲). تبیین شهر شاد از منظر شهروندان شهر اردبیل. *برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی*، ۱۴(۵۴)، ۳۱۷-۳۴۸.
- حاتمی، یاسر (۱۳۹۹). خیابانی به نام خیابان شاد نقطه ای برای رسیدن به شهر شاد. *مطالعات محیطی هفت حصار*، ۹(۳۳)، ۱۲۵-۱۴۰.
- حسنعلی‌زاده، میلاد؛ احدنژاد روشتی، محسن و مشکینی، ابوالفضل (۱۴۰۳). شناسایی مؤلفه‌های مؤثر بر شهر شاد (موردپژوهی: شهر بابل). *برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی*، ۱۵(۵۸)، ۴۲۱-۴۶۹.
- حکمت‌نیا، حسن؛ موسوی، میرنجف؛ رسولی، محمد و سعیدپور، شراره (۱۴۰۰). تحلیل سناریوهای مؤثر بر تحقق‌پذیری مؤلفه‌های شهر شاد (مطالعه موردی: شهر ارومیه). *جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای*، ۱۹(۱)، ۲۳۷-۲۶۴.
- حیدرزاده، احسان و رفیعی، محمدرضا (۱۴۰۲). سنجش اصول سازنده شهر شاد در فضاهای شهری و ارائه راهکارهای ارتقای آن (نمونه موردی: فضاهای شهری بوشهر). *پژوهش و برنامه‌ریزی شهری*، ۱۴(۵۲)، ۲۲۱-۲۴۰.
- رز، نیکلاس و دس فیتز، جرال (۱۴۰۲). مغز شهری، ترجمه‌ی ایرج تیموری و همکاران. تهران: انتشارات آکادمیک.
- رضاعلی، منصور؛ نظری، ولی‌اله؛ غلامی، محمد و صمدیان، مریم (۱۴۰۰). بررسی عوامل اثرگذار در ایجاد شهر شاد (نمونه موردی: شهر همدان). *آمایش جغرافیایی فضا*، ۱۱(۳۹)، ۱۶۷-۱۸۲.
- زین‌العابدین‌زاده، سمیه؛ عزت‌پناه، بختیار و حسین‌زاده دلیر، کریم (۱۴۰۳). بررسی کنش مؤلفه‌های عینی-ذهنی شهر شاد در بافت‌های قدیم و جدید با تأکید بر حس تعلق مکانی (نمونه موردی: مناطق بافت قدیم و جدید کلان‌شهر ارومیه). *آمایش جغرافیایی فضا*، ۱۴(۲)، ۹۷-۱۱۵.

- سالنامه آماری استان آذربایجان شرقی، (۱۴۰۳).
- سجاد مهابادی، نجمه‌سادات و مختارزاده، صفورا (۱۴۰۱). تحلیل و ارزیابی شهر شاد در شهر جدید فولادشهر در راستای پایداری محلات شهری. توسعه پایدار شهری، ۳(۶)، ۱۹-۳۴.
- سجادیان، ناهید و دامن‌باغ، صفیه (۱۴۰۰). تحلیل جغرافیایی نقش مکان بر احساس نشاط شهروندان اهواز براساس شهر شاد. پژوهش‌های جغرافیایی برنامه‌ریزی شهری، ۹(۳)، ۷۶۱-۷۹۹.
- سماواتی، سحر (۱۴۰۱). بازشناسی مفهوم شهر شاد مبتنی بر تجارب و اسناد جهانی. پژوهش‌های فضا و مکان در شهر، ۶(۲۲)، صص ۵-۱۷.
- سمیعی، جواد؛ معماری، ابراهیم؛ فریدنیا، حکیمه و بزی، خدارحم (۱۴۰۲). بررسی مناطق شهری بر اساس شاخص‌های شهر شاد (شهر گرگان). کولوژی انسانی، ۲(۲)، ۱۰۷-۱۲۶.
- شاد، مهسا (۱۳۹۵). طراحی مکان‌های سوم با تأکید بر اصول شهر شاد در انطباق با خرده‌فرهنگ‌های شهری (نمونه موردی: خیابان کوه‌سنگی مشهد). پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد طراحی شهری، دانشگاه بین‌المللی امام رضا (ع).
- شاطریان، محسن؛ حیدری سورججانی، رسول و ورفینژاد، ژیا (۱۳۹۸). مدل‌سازی تأثیرات گردشگری شهری بر کیفیت زندگی و شهر خلاق در شهر کرمانشاه. آمایش جغرافیایی فضا، ۹(۳۳)، ۴۹-۶۰.
- شهبازی، امیرحمزه؛ غنی‌زاده قاسم‌آبادی، هادی و سرگزی، زینب (۱۳۹۹). ارزیابی و تحلیل مؤلفه‌های شهر شاد در شهرهای دارای سابقه مصیبت عظیم (پژوهش موردی: شهر بم). پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۱۱(۴۱)، ۵۳-۶۴.
- طهماسبی‌مقدم، حسین؛ جلیلیان، لعیا؛ وکیلی، زهرا و رسول‌زاده، زهرا (۱۴۰۳). تبیین مؤلفه‌های مؤثر شهر شاد بر توسعه گردشگری کلان‌شهر اصفهان. پژوهش‌های جغرافیایی اقتصادی، ۵(۱۶)، ۴۶-۶۲.
- قربانی، رسول؛ اسکوئی‌ارس، علی و طهماسبی‌مقدم، حسین (۱۴۰۱). بررسی رضایتمندی از کیفیت زندگی شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی (مطالعه موردی: محله یوسف‌آباد تبریز). مهندسی جغرافیایی سرزمین، ۶(۴)، ۸۱۷-۸۳۴.
- قنبری، ابولفضل؛ اسکوئی ارس، علی و بادامچی زاده، پریناز (۱۴۰۳). ارزیابی وضعیت کلان‌شهر تبریز با تأکید بر شاخص‌های شهر دوستدار سالمند در سکونتگاه‌های رسمی و غیررسمی (مطالعه موردی: مناطق ۲، ۸ و ۱۰). جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه، ۱۳(۱): ۱۹۵-۲۳۰.
- موسوی، سیدحسن؛ ثابت، عباس؛ فیلی، اردلان (۱۴۰۱). بررسی تأثیر شهر هوشمند بر وندالیسم شهری با نقش واسطه‌ای شهر شاد و عدالت اجتماعی (مورد مطالعه: شهر شیراز). پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۱۳(۴۹)، ۲۵۰-۲۶۶.
- میرزایی، سارا؛ زنگی‌آبادی، علی (۱۳۹۹). تحلیل فضایی شاخص‌های گردشگری و توسعه شهری با رویکرد شهر شاد (مطالعه موردی: کلان‌شهر شیراز). جغرافیا و برنامه‌ریزی، ۲۴(۷۳)، ۳۷۹-۴۰۴.
- نصیری، آسیه؛ ابراهیمی، لیلا؛ رمضان‌پور، مهرداد و بزرگمهر، کیا (۱۴۰۳). تبیین وضعیت معیارهای شهر شاد در برنامه‌ریزی شهری (مطالعه موردی: شهر سلمانشهر). جغرافیا (فصلنامه علمی انجمن جغرافیایی ایران)، ۲۲(۸۰)، ۱-۱۸.
- حکیمی، هادی؛ نقیعی، هادی؛ اصغری زمانی، اکبر و بابایی اقدم، فریدون. (۱۴۰۳). شناسایی عوامل کلیدی مؤثر بر روند گسترش سکونتگاه‌های غیررسمی به روش تحلیل ساختاری (مطالعه موردی: شهر خوی). جغرافیا و برنامه‌ریزی، ۲۸(۹۰)، ۲۵۶-۲۳۰.
- نوریان، فرشاد؛ قاضی، رضا و عبدالله‌پور، سیدسجاد (۱۳۹۹). ابعاد و راهبردهای شهر شاد در محله‌های مشهد (مطالعه موردی: محله طبرسی و محله فارغ‌التحصیلان). مطالعات شهری، ۹(۳۶)، ۱۰۱-۱۱۶.

- Abarkar, T., Abarkar, M. Elyasi, E. (2021). Evaluation of physical indicators of urban spaces on the feasibility of Shahrshad (Case study: District 1 of Tehran). *Geography and Human Relationships*, 4(3), 96-121 [In Persian]. https://www.gahr.ir/article_144428.html?lang=en
- Ballas, D. (2013). What makes a 'happy city'? *Cities*, 32(Supplement 1), S39-S50. doi: 10.1016/j.cities.2013.04.009
- Bardi Anamardan-Nejad, Rahim; Karimzadeh, Abdolmotleb. (2023). Explaining the Factors Affecting the Creation of a Happy City Using the Structural Equation Modeling Approach (Case Study: Behbahan City). *New Perspectives in Human Geography*, 15(4), 78-96 [In Persian]. <https://sanad.iau.ir/Journal/geography/Article/859380>
- Coulibaly, T. Y., Managi, S. (2022). Populations in slums are happier than rural populations: The case of Mumbai. *Land Use Policy*, 122, 106341. doi: 10.1016/j.landusepol.2022.106341
- Cheng, Y., Browning, M.H.E.M., Zhao, B., Qiu, B., Wang, H., Zhang, J. (2024). How can urban green space be planned for a 'happy city'? Evidence from overhead- to eye-level green exposure metrics. *Landscape and Urban Planning*, 249, 105131. doi: 10.1016/j.landurbplan.2024.105131
- De Vries, S., Nieuwenhuizen, W., Farjon, H., van Hinsberg, A., Dirkx, J. (2021). In which natural environments are people happiest? Large-scale experience sampling in the Netherlands. *Landscape and Urban Planning*, 205, 103972. doi: 10.1016/j.landurbplan.2020.103972
- Feeny, S., McDonald, L., Posso, A. (2014). Are poor people less happy? Findings from Melanesia. *World Development*, 64, 448-459. doi: 10.1016/j.worlddev.2014.06.022
- Ghanbari, A., Oskouee Aras, A., Badamchizadeh, P. (2024). Assessing the Status of Tabriz Metropolis According to the Indicators of an Elderly-Friendly City in Formal and Informal Settlements (Case study: Regions 2, 8 and 10). *Journal of Economic & Developmental Sociology*, 13(1), 195-230 [In Persian]. doi: 10.22034/jeds.2024.60738.1798
- Ghorbani, R., Oskouee Aras, A., Tahmasebi Moghaddam, H. (2022). Survey of Satisfaction with the Quality of Urban life in Informal Settlements (Case Study: YousefAbad Neighborhood of Tabriz). *Geographical Engineering of Territory*, 6(4), Pp: 817-834 [In Persian]. https://www.jget.ir/article_143104.html?lang=en
- Hakimi, H., Naghibi, H., Asghari Zamani, A., Babaii Aghdm, F. (2025). Identifying the key factors affecting the expansion of informal settlements by structural analysis method (case study: Shahr Khoy). *Journal of Geography and Planning*, 28(90), 256-230 [In Persian]. doi: 10.22034/gp.2024.58401.3186
- Hasanalizadeh, M., Ahadnejad Reveshty, M., Meshkini, A. (2024). Identify the components affecting the happy city (Case Study: Babol City). *Social Development & Welfare Planning*, 15(58), 421-469 [In Persian]. doi: 10.22054/qjsd.2023.67984.2360
- Hatami, Y. (2020). Happy street: A point to reach the happy city (Case study: Bu-Ali Sina and Pasteur axis of Hamadan city). *Haft Hesar: Journal of Environmental Studies*, 9(33), 125-140 [In Persian]. <http://hafthesar.iauh.ac.ir/article-1-1129-fa.html>
- Heidarzadeh, E., Rafiee, M. (2023). Assessing the constructive principles of a happy city in urban spaces and providing solutions for its improvement (Case study: Bushehr urban spaces). *Research and Urban Planning*, 14(52), 221-240 [In Persian]. doi: 10.30495/jupm.2021.27207.3768

- Hekmatnia, H., mousavi, M., Rasooli, M., Saeedpour, S. (2021). The Creation of Scenarios Affecting the Achievability of the Indicators of Happy City (Case Study: Urmia City). *Journal of Geography and Regional Development*, 19(1), 264-237 [In Persian]. doi: [10.22067/jgrd.2021.50954.0](https://doi.org/10.22067/jgrd.2021.50954.0)
- Jahani Dolatabad, E., Mohammadi, C. (2023). Explain the happy city from the perspective of the citizens of Ardabil city. *Social Development & Welfare Planning*, 14(54), 317-348 [In Persian]. doi: [10.22054/qjsd.2022.64231.2261](https://doi.org/10.22054/qjsd.2022.64231.2261)
- Jamini, Davood; Jamshidi, Alireza; Esmaeili, Zahra. (2021). Investigation and Analysis of the Happy City Status and Identification of Its Determinants in Small Urban Spaces (Case Study: Ravansar City). *Urban Environment Planning and Development*, 1(4), 15-28 [In Persian]. <https://sanad.iau.ir/Journal/juep/Article/910005>
- Jin, T. (2019). Concept of happy city: The smart cities of the future. *SSRN Electronic Journal*, 1-7. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3314531>
- Krekel, C., Kolbe, J., Wüstemann, H. (2016). The greener, the happier? The effect of urban land use on residential well-being. *Ecological Economics*, 121, 117-127. DOI: [10.1016/j.ecolecon.2015.11.005](https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2015.11.005)
- Loo, B.P.Y. (2021). Walking towards a happy city. *Journal of Transport Geography*, 93, 103078. DOI: [10.1016/j.jtrangeo.2021.103078](https://doi.org/10.1016/j.jtrangeo.2021.103078)
- LU, L., Li, Y. (2009). The role of joy and happiness in Chinese well-being. *Social Indicators Research*, 91(3), 403-418.
- Mahabadi, N. S., Mokhtarzadeh, S. (2022). Happy city evaluation in the new town of Fooladshahr in order to sustainable urban neighborhoods. *Journal of Urban Sustainable Development*, 3(6), 19-34 [In Persian]. doi: [10.22034/usd.2022.696823](https://doi.org/10.22034/usd.2022.696823)
- Mirzaei, S., Zanghiabadi, A. (2020). Spatial Analysis of Tourism and Urban Development Indicators with Happy City Approach (Case study: Shiraz Metropolitan). *Journal of Geography and Planning*, 24(73), 379-404 [In Persian]. doi: [10.22034/gp.2020.10785](https://doi.org/10.22034/gp.2020.10785)
- Montgomery, C. (2013). *Happy City: Transforming Our Lives Through Urban Design*. Farrar, Straus and Giroux.
- Moosavi, S. H., Sabet, A., Feili, A. (2022). Investigating the Impact of Smart City on Urban Vandalism with the Mediating Role of Happy City and Social Justice (Case Study: Shiraz). *Research and Urban Planning*, 13(49), 250-266 [In Persian]. doi: [10.30495/jupm.2022.5520](https://doi.org/10.30495/jupm.2022.5520)
- Musa, H.D., Yacob, M.R., Abdullah, A.M., Ishak, M.Y. (2018). Enhancing subjective well-being through strategic urban planning: Development and application of community happiness index. *Sustainable cities and society*, 38. doi: [10.1016/j.scs.2017.12.030](https://doi.org/10.1016/j.scs.2017.12.030)
- Nasiri, A., Ebrahimi, L., Ramezanipour, M. Bozorgmehr, K. (2024). Explaining the status of happy city criteria in urban planning, Case study of Salmanshahr city. *Geography*, 22(80), 1-18 [In Persian]. doi: [10.22034/iga.2024.709220](https://doi.org/10.22034/iga.2024.709220)
- Noorian, F., ghazi, R., Abdullahpur, S. S. (2020). Dimensions and Indicators of the Happy City in Mashhad's Neighborhoods (Case Studies: Tabarsee Fareq Altahsilan Neighborhoods). *Motaleate Shahri*, 9(36), 101-116 [In Persian]. doi: [10.34785/J011.2021.919](https://doi.org/10.34785/J011.2021.919)

- Oraki, P., Rezaei, M. R., Mobaraki, M. (2022). The Effect of Promoting Happy City Components in Tourism Development with Content Analysis (Case Study: Yazd City). *Journal of Tourism and Development*, 11(1), 87-104 [In Persian]. doi: 10.22034/jtd.2021.246990.2125
- Oskouee Aras, A., Azar, A. (2023). A Meta-Analysis of Researches Conducted on the Quality of Urban Life in Informal Settlements in Iran. *Urban Planning Knowledge*, 7(3), 67-89 [In Persian]. doi: 10.22124/upk.2023.22756.1796
- Oskouee Aras, A., Hakimi, H. (2021). Measuring Indicators of Urban Vitality in Informal Settlements (Case study: Seilab Qoshkhane Tabriz). *Geographical Urban Planning Research (GUPR)*, 9(1), 143-163 [In Persian]. doi: 10.22059/jurbangeo.2021.309948.1363
- Oskouee Aras, Ali; Ghorbani, Rasoul; Roustaei, Shahrivar. (2024). Assessment and Evaluation of Urban Quality of Life and Satisfaction in Informal Settlements in Northern Tabriz (Case Study: Ahmadabad Neighborhood). *New Perspectives in Human Geography*, 16(2), 126–153 [In Persian]. <https://sanad.iau.ir/fa/Article/859258>
- Oskouee Aras, A., Roustaei, S. (2023). Analyzing the status of informal settlements in the north of Tabriz metropolis (case study: Ahmadabad neighborhood). *Geography and Human Relationships*, 5(4), 406-441 [In Persian]. doi: 10.22034/gahr.2023.378692.1784
- Parvinzad, M., Valizade, R., Hoseinzade Dalir, K., Ahmadzade, H. (2023). Analysis of Key Drivers Affecting the Development of Informal Settlement with a Futures Research Approach, a Case Study of Informal Settlements in Tabriz Metropolis. *Journal of Geography and Planning*, 27(83), 13-26 [In Persian]. doi: 10.22034/gp.2023.14300
- Rezaali, M., Nazari, V., Gholami, M., Samadiyan, M. (2021). Investigating the Affecting Factors in the Creation of a Happy City (Case Study: Hamedan City). *Geographical planning of space quarterly journal*, 11(39), 167-182 [In Persian]. doi: 10.30488/gps.2020.208509.3135
- Rose, N; Des Fitz, G. (2023). *The Urban Brain (Translated by Iraj Teimouri et al.)*. Tehran: Academic Publishing. [In Persian].
- Sajadian, N., Damanbagh, S. (2021). Geographical analysis of the effect place (objective environment) on the sense of Happiness of Ahvaz citizens based on the happy city approach. *Geographical Urban Planning Research (GUPR)*, 9(3), 761-799 [In Persian].
- Samavati, S. (2022). Recognition the Concept of a happy city Based on Global Experiences and documents. *Journal of Urban Studies on Space and Place*, 6(22), 5-17 [In Persian]. doi: 10.22034/jspr.2022.702062
- Samiei, J., Moammeri, E., Faridnia, H., bazzi, K. (2023). Survey Of Urban Areas Based on TheIndicators of the Happy City (Gorgan City). *Human Ecology*, 2(2), 107-126 [In Persian]. doi: 10.22034/el.2023.386956.1008
- Shad, M. (2016). *Designing third places with an emphasis on the principles of a happy city in accordance with urban subcultures (Case study: Koohsangi Street, Mashhad)*, Master's thesis in Urban Design, Imam Reza International University [In Persian].
- Shahbazi, A., Ghanizadeh ghasemabadi, H., Sargazi, Z. (2020). Analytical assessment of the components of the happy city in cities with enormous disaster: Case study Bam city. *Research and Urban Planning*, 11(41), 53-64 [In Persian]. https://jupm.marvdasht.iau.ir/-article_3684.html?lang=en

- Shaterian, M., Heidari surshjani, R., Vrfinejad, J. (2019). Modeling and Effects of Urban Tourism on Quality of Life and Creative City (Case Study of Kermanshah). *Geographical planning of space quarterly journal*, 9(33), 49-60 [In Persian]. doi: 10.30488/gps.2019.100765
- Statistical Yearbook of East Azerbaijan Province*. (2024) [In Persian]. doi: 10.22059/jurbangeo.2021.318477.1454
- Tahmasebi Moghadm, H., Jalilian, L., Vakili, Z., Rassoulzade, Z. (2024). Explaining the effective components of a happy city on the development of tourism in the metropolitan city of Isfahan. *Economic Geography Research*, 5(16), 46-62 [In Persian]. doi: 10.30470/jegr.2024.2030036.1176
- Zeynalabedinzadeh, S., ezatpanah, B., Hosainzadeh Dalir, K. (2024). Investigating the Action of the Objective-Mental Components of the Happy City in Old and New Contexts with an Emphasis on the Sense of Place Belonging: The Case Study of old and New Texture Areas of Urmia Metropolis. *Geographical planning of space quarterly journal*, 14(2), 97-115 [In Persian]. doi: 10.30488/gps.2023.413653.3681